8453

VICTOR BALAGUER

LOS PIRINEUS

TRILOGÍA DRAMÁTICA

4

LOS PIRINEUS

LOS PIRINEUS

OBRA DRAMÀTICA

EN UN PROLECH Y TRES ACTES

ORIGINAL Y EN VERS DE

D. VICTOR BALAGUER

VUITENA EDICIÓ

BARCELONA
IMPREMPTA DE SALVADOR BONAVÍA
PLASSA DEL PÍ, 5
1911

Aquesta obra, com les demés del autor, es propietat de la «Biblioteca Museu Balaguer.» S'ha delegat pel cobro de drets de representació a la *Societat d'autors espanyols*.

TITOLS DELS ACTES

PROLECH

ÀNIMA MARE

PERSONATGES: *Lo Bardo dels Pirineus.—Coros invisibles de Monjos, Cavallers, Dames, Trovadors, Inquisidors y Almugavers.*

ACTE PRIMER

LO COMTE DE FOIX (1218)

PERSONATGES: *Lo comte de Foix.—Ermessinda de Castellbó*, comtesa de Foix.—*Bernad Sicart de Marjévols*, trovador.—*Raymond de Miraval*, cavaller y trovador.—*Lo cardenal*, llegat del Papa.—*Brunissenda de Cabaret.—Gemesquia de Minerva.—Adelayda de Penautier.--Raymond*, juglar.—*Bertran*, juglar.—*Raig de Lluna*, juglaresa.—Dames, maynaders, falconers, patjes, escuders, homes de armes, juglars y juglareses, frares dominicans.

ACTE SEGON

RAIG DE LLUNA (1245)

PERSONATGES: *Lo comte de Foix.—Raig de Lluna*, juglaresa.—*Bernard Sicart de Marjévols.*—L'inquisidor *Izarn.*—*Corbari.*—Monjos.—Inquisidors.—Homes d'armes.

ACTE TERCER

LA JORNADA DE PANISSARS (1285)

PERSONATGES: *Lo Rey Pere III d'Aragó*, que no parla.—*Raig de Lluna.*—*Lisa*, doncella siciliana disfressada d'home baix lo nom de *Lisardo*, almugaver.—L'almirall *Roger de Lluria.*—*Lo comte de Foix* (Roger Bernard III de nom, y X comte de Foix.—*Llombard*, adalit dels almugavers.—*Ullrich*, almugaver.—*Riusech*, almugaver.—Almugavers, barons, cavallers, escuders, patjes, homes y dones del poble.

PRÓLECH

ANIMA MARE

Lo teatre representa los Pirineus, que s'hau de veure casi en tota sa extenció, desde Navarra al últim terme pirenàich, de Catalunya, *Cap de Cervera* y *Cap de Creus*.

Lo espectador domina les serres, les valls, les moutanyes, poguentse fer perfectament càrrech del siti y llochs més coneguts y celebrats, als que s'ha de veure resaltar sobre'ls altres, com per exemple lo *Pich de Altabiskar* en lo coll de Roncesvalls, la *Penya de Uruel* ab son històrich monastir de Sant Joan de la Peuya, lo *Pich del Mitjdia*, lo *Mont perdut*, la *Maladeta*, lo *coll de Puimorens*, lo *Canigó*, etc. Esparramats pels puigs y per les serres, y cascú en son lloch correspo nent, se veuhen los castells de Foix, de Miglós, de Montsegur, de Lordat y altres, com es precis també que's distingcixin les valls, los llachs, los rius y les viles de més anomenada y fama.

Naix lo dia, apareixent la escena iluminada ab la claror del auba

ESCENA UNICA

LO BARDO DELS PIRINEUS

que avansa fins al prosceni, dirigintse al públich

Lo personantge que's presenta té una figura venerable. Vesteix la túnica blanca dels bardos celtas, y porta a la mà l'harpa d'or.

Convé advertir, per l'ordre de la escena, que mentres lo *Bardo* declama, la orquesta l'acompanya, pero de manera tan suau y dolsa, que may arriba a dominar la veu del actor, limitantse a seguirlo solsament en son recitat. Lo mateix ha de succehir ab les veus y coros dels sers invisibles dels Pirineus, que's farán sentir quan l' acció ho indiqui, pero al lluny, com un eco, y de manera que no puguen interrompre la relació del *Bardo*, que va seguint com si res sentis.

Es precis que, com en certes representacions antigues, la orquesta composta sols de instruments de corda, no supere may al actor

sino que, tot lo contrari, ajudi a facilitar sa declamació, realtintla y donantli color especial.

En aquest pròlech, la decoració, la música, los coros, no son altra cosa que la ilustració de la obra. Han de ser com les làmines y'ls grabats de un llibre, que l'adornen per fer ressaltar lo travall del autor, pero que no impideixen que aquest se pose directament en comunicació ab lo lector, independenment de làmines y grabats.

S'ha de tenir en compte que los versos estàn fets y medits perque a son ritme acompanyi lo ritme de la música, essent la cadencia musical lo que dona lo tò al actor, precisament com succehía en Grecia y Roma, ahont un esclau acompanyava ab una flauta a certs oradors, y com en Provensa, ahont algúns trovadors recitaven sos versos, acompanyats a la sordina per los instruments de sos juglars.

Lo poeta y lo músich, aquí, no fan més que hú, y lo públch ha de sentir y entendre perfectament al actor, seguintlo en sa narració, com si los coros y la música no existissen.

LO BARDO, *dirigintse al públich*

Senyors del Públich. Déu vos guart. La venia
a demanarvos vinch, perque voldríem
representar avuy davant vosaltres
lo poema dramátich, la trilogia
que té per nom *Los Pirineus*. Déu vulla
que grata la trobeu, y digna sía
del vostre amor. L'ha escrita un vell trovayre
que va pel mon escorcollant les gestes,
honor y espill de nostra mare Patria.
Composta fou, senyors, y fou escrita
en laus y honor dels Pirineus altívols,
montanyes tentadores, plenes sempre
de sombra y llum, de estruendos y silencis,
que atrauhen y captiven, y que donen
fortaleses al cor y ales al ànima.
Cal vèure'ls Pirineus, monsenyor Públich;
cal vèurels com jo'ls veig, aula de gloria,
alcàssar y palau, tribuna y temple,
de totes les grandeses reliquiari
y alberch de tots los esplendors, refugi
de tot proscrit y pensador, y amparo
de tota llibertat y tota escola.
Cal vèurels com jo'ls veig... y cal sentirlos,
que solsament qui'ls sent los pot compendre,
ja que allí, en ses atmósferes serenes
de llum y llibertat, hon regnen altres
clarors y veritats y altres misteris
que no en los pobres formiguers dels homes,
es hont troben les ànimes esferes
en que poden seguir, lliures y pures

dins l'art, lo pensament y la poesía,
sos inmortals destins y vol esplèndit.

Fins aqui sols s'ha sentit la orquesta acompanyant al actor. D'ara en avant comensen ja les veus y coros dels Genis y sers invisibles que vene^n a barrejarse ab la música, pero sempre, com queda dit, de manera que l'acció no arribi a torbarse en lo més mínim ni a interrompre per un sol instant al Bardo, *que segueix son recital, independent de tot y com si rés sentis.*

Durant la relació que segueix comensen a sentirse los cants més tipichs y les melodies més caracterisades dels Pirineus, dominant entre tot lo cant tant conegut de Montanyes regalades—son les del Canigó, *y aquell altre cantar que s'atribueix a un comte de Foix y que comensa:* Aquelles montanyes—que tan altes son, *etc*

LO BARDO

Allí, tots los tresors de cels y terra
ab tot l'escalf de la bellesa verge;
allí tots los horrors de la montanya
y allí tots los amors de la llegenda.
Allí, pradells de gespa lluminosa,
horts irisats de gotes de rosada,
y llachs fosforescents ab cels d'estrelles;
allí, camps de ginesta ab ses flors grogues
desplegant mantells d'or al sol y al ayre;
allí los rossinyols sos dolsos himnes
pujant als cels en núvols d'armonía,
y'ls àrbres del amor ses flors vermelles
extenent en umbrosa capsalada;
allí, rius turbonats que's precipiten
devallant, en lloch d'aygua, llet y escuma,
y penyes que s'acotxen ab sos amples
centenaris mantons de molsa y d'eura;
allí, prats de flors blanques del blat negre
tot parells als tapissos dels Arabigs;
serrats, tot despenjant per ses espatlles
boscàms de pins en cabellera estesa;
congestes que s'arramben per les frondes
semblant mantells d'armini de les fades;
celisties com en lloch jamay se'n veuhen,
fonts que's desfàn en degotalls de perles,
y somrisentes valls ensolellades
ab flots de llum, y ubagues misterioses
en mars de eternes sombres submergides.
Allí, serenitats desconegudes
en altres parts del mon, àngels y mònstres,
y cels iridiscents; núvols per terra,
mars en los cims, montanyes en les timbes,
neu eterna en los cràters, rius que naixen
y al nàixer ja son rius, aygues que cremen,

esplugues hont les Verges marvelloses
als creyents apareixen per miracle,
llachs encantats que son palaus de fades,
caus d'endriachs y animals apocalíptichs,
y sobre tot y tots, fulgent aurora,
los fastos y les gestes de un gran poble,
la historia y les llegendes de grans rasses,
castells, ciutats comunes y cenobis,
senyors y sants, y trovadors y Verges,
bruixes y reys, inquisidors y frares.
¡Los Pirineus!.. Jo'ls conech bé. Sa historia
es ma historia també.. Jo visquí en ella...
A redós d'un serrat, jo sé la roca
hont, rocolsant un jorn lo gran Annibal
fiu desfilar per devant séu l'exèrcit
de soldats y elefants, homes y mònstres,
que, jorns més tart, á Roma espavordida
feya cridar: *¡Annibal a les portes!*
També los llochs conech hont s'elevaren
los trofeus de Pompeyo, que devien
ser després fonaments de Bella Garda,
y puch, si vull, trobar lo mateix àrbre
sots lo qual jo vegí l'ara votiva
que Juli César consagrava als Númens,
sacrificant als Deus pel bon auguri
de sa jornada y son arrisch de Ilerda.
¡Si n'he vist jo passar per aquests cingles
de llegions, de banderes y d'exèrcits!
¡Si'n vegí d'invasors y conqueraires,
soberchs d'orgull, passar altius y fieros
reptant al mon, per repassar a voltes
en turba desbandada y fugitiva,
com brí de palla que s'emporta l'ayre!
Jo he vist passar als Goths ab son estrèpit
de gents, y d'armes y cavalls y carros
d'or y marfil, fent estremir la terra,
y allá sus, en los pichs coberts de boyra
del Puy Moren, encara'm sembla veure
flotar lo penó vert del fals Profeta.
¡Quantes vegades jo trobí, perduda
entre boscuries de garrichs y arbossos,
per abets y pins negres ombrejada,
la rònega capella bisantina
hont a pregar anaven nostres avis!
¡Y quantes, quantes voltes, enfonsantme
sol y desert, per agres serralades,
sentí sorgir dels antres de la terra
cants entristits y veus adolorides

dels invisibles sers que allá, en lo fondo,
desconhortats y desconfits, recorden
temps ja perdùts en son passats històrichs.

LO CANT DELS MONJOS

Gloria al Senyor que es llum de tota gloria,
gloria al Déu de les flors y dels estels,
al qui es Senyor y Déu de mars y terres,
y al qui es Déu y Senyor de mons y cels.

LO BARDO

De vegades, y en ales de les brises
que'l porten fins a mí, sentir me sembla
lo cant de Altabiskar, ab que recorda
son jorn de Roncesvalls lo fer euskàro;
com me porten també, junt ab los flaires
del rehinós boscatje, lo planyivol
dols ressó del fluviol ab que acompanya
lo pastor montanyés ses cantinceles,
en tant que per sos llachs de onadas àureas,
y a la claror duptosa de la lluna,
les Encantades de Lanós folejen
en brassos de ses danses joguilloses.

Durant aquests versos, los sers invisibles han fet sentir lo cant euskaro Oyhu bat aditua izan da, *mentres que al sò del fluviol volan pels ayres les melancòliques notes de la pastoral de Espourrins:* La haut sus las mountagnos—un pastre malhourus, *etc.*

LO BARDO

Veix d'un cantó, davant mos ulls, alsarse
la penya del Uruel, sagrat refugi
dels nobles primers homes de la terra
quan a son rey sobre l'escut alsaven,
sent cascú d'ells aytant com lo rey era
y tots junts més que'l rey; mentres del altre
lo terme veig dels Pirineus, y l'ona
del mar llatí, que cau amorosida
en brassos de la platja emporitana,
hont fixaren ses tendes los estrenuos
capdals barons, repobladors que foren
y adalits de la noble Catalunya.

CORO DELS PRIMERS ARAGONESOS Y DELS PRIMERS CATALANS

Enlayrèm la patria, femla gran y santa,
oberta a les glories y oberta als amors.
La llibertat sia religió dels pobles
y sia la patria religió dels cors.

LO BARDO

També, més lluny, surtir d'entre les boires

veig lo castell de Foix a qui l'Ariège
aporta'l tribut d'or de ses arenes;
lo gran castell de Foix, palau y empori
de montanyeses àligues, tan prompte
encès en festa com encès en guerra,
tan prompte ab lo penó que escriu pels aires
son mot batallador *Tócam si goses*,
com tan prompte ab ses riques galeries
enceses a tot foch y lluminaria,
hont a dojo les gentas damiseles
discorren pels estrados, que ressonen
ab los cantars eurítmichs dels trovayres

CANT DE DAMISELES

Pels espays rodolen núvols d'or y rosa
perfumats efluvis del encens del cor,
y en mitj de armonies, entonen sos himnes
les ànimes plenes de llum y de amor.

CANTS DELS TROVADORS

De llum y de núvols,
de cels y de estrelles
som los aymadors;
de festes y dames,
de amors y donzelles
som los trovadors,
de sigles que venen,
de idees novelles
som los precursors.

LO BARDO

Passaren ja los jorns de tanta festa,
de tantes lluytes y de tanta gloria,
y'l fum, que munta a tomballons pels ayres,
senyala'l lloch hont s'encengué la pira
que, desde'l puig de Montsegur, pels àmbits
fou a esbargir les cendres dels que foren
los defensors darrers y darrers màrtirs
del ayma patria y llibertat romanes.

CORO DE INQUISIDORS

Que tot lo mon pense
com pensèm nosaltres;
som lo Sant Ofici,
som la Inquisició.
Que acaben per sempre
pensadors y heretjes:
lo foch tot ho crema
tot ho crema'l foch.

LO BARDO

Tot s'ha perdut, la lley y la justicia.
Aydat per la creuada de la Iglesia
que en compte de la creu arbora'l glavi
lo Nort extén ses ales per dessobre
los Pirineus vensuts, més no sotmesos.
Ja tot s'es acabat, palaus y lluytes,
grandeses y combats, senyors y poble,
castells y corts d'amor. Sols, a vegades,
y com eco que naix d'entre les runes,
s'ou ressonar lo sarventés indòcil
d'En Sicart de Marjévols...

LA VEU D'EN SICART DE MARJÉVOLS

¡Ay, Tolosa y ay, Provenza!
¡Ay, Carcassona y Beziers!
¡Ay, patria mia estimada!
¡Ay, qui t'ha vist y qui't veu!

LO BARDO

Mes encara,
encara'ls Pirineus senten y viuhen,
y han d'esser y seràn, del Nort frontera.
Detràs d'ells hi ha la espasa de aquells comtes
que son reys d'Aragó y de Catalunya,
y aquell de altes virtuts insomés poble.
Si en Felip *lo Atrevit* vol, algún dia,
somiador y arriscat, tot amparantse
de una nova creuada de la Iglesia,
la frontera del Nort portar al Ebro,
ressucitant la idea carlovingia,
en va serà. Demunt, allà, entre núvols,
paladió de la terra de sos avis,
fronter al cel, los Pirineus per zócol,
cavalcador en son cavall de guerra
y hom y cavall tot d'una pessa, alsarse
lo rey Franch podrà veure la figura
d'En Pere d'Aragó, gran en progenie,
més gran encara en cor, Pere lo Épich.
La terra tota s'alsarà. Lo glavi
caurà allavors de mans del Apostòlich
y fugitiu, lluytant ab l'agonia,
ans de morir, lo rey Felip encara
sos estols podrà veure y sos exèrcits,
com grops de fum que'ls ayres arrombollen,
aventats per la escona llensadissa
del arriscat almugaver indòmit.

LO CORO DELS VENCEDORS EN LA JORNADA DE PANISSARS

Alsats les banderes com símbol de gloria,

issats les senyeres com timbre d'honor,
y ojats tots los ecos com criden: ¡ Victoria,
victoria, victoria pel rey d'Aragó!

Moments de pausa y de silenci, durant los quals, de una part la orquesta y de l'altra los sers invisibles dels Pirineus, fan sentir ses veus, ja en esta ocasió sens cap reparo

Lo Bardo, *entregat per complert a la meditació y a sos recorts, se cubreix ab son manto y s'assenta per breus instants en una penya, fins que arriba un moment en que s'alsa de sopte y's dirigeix als Pirineus ab maneres y ardiments profétichs.*

LO BARDO

¡Oh, montanyes gegants, que de ma terra
sou padró d'honres y pregó de glories,
montanyes flamejants, si un día foreu
camp de lluyta y de mort, oh pichs altíssims
de neus eternes coronats y boyres,
¿per què no ser enguany, d'hui més per sempre,
lo lluminar de pau, oh dolses prades
de flors constants y de verdor eternes?
Vinguts son ja los temps, per un fill vostre
no en va predits, quan ja la encesa pira
esperava son cos y'l cel son ànima.
Lo cor, lo pensament, la idea, el geni
en plena llibertat per tot s'escampen;
tot un esbart de trovadors s'aplega
en torn de vostres valls y vostres cingles;
lo que fou sols idea intuitiva
de aquells inconeguts pròcers trovayres,
avuy es realitat, y avuy en orri
los vents al lluny arramblen y malmenen
la doctrina incongruent del Escolàstich.
Lo que fer no pogueren nostres pares,
la espasa en mà, lo mot de guerra en boca,
avuy ho conseguiren ab ses lires
los valerosos nets de aquells que foren
maltractats trovadors, si vidents màrtirs;
y lo Aéda modern, alsant la copa
que'l català proscrit li oferí un día,
invita a tots a combregar en ella
honrant la llengua que en París, y en Roma,
y en Castella també, fou escarnida.
Déu ha volgut que al fi d'esta centuria
al vostre entorn y a vostres peus, oh serres
aymadores de llum y espargidores
de glories y conhorts, aquí vinguessen
en festívol aplech les gents llatines;
y puig que aquí han vingut, tots en romiatje,
los fills dels vencedors y de les víctimes,

opressors y oprimits, sants y dimonis,
com patria venerantvos y com casa
pairal de tots, a tots obriu los brassos
en santa pau y germandat, y síen
los Pirineus, si un jorn cimbell de guerra
entronch avuy de pau y de amistansa.

Baixant al prosceni y deriginse al públich.

Y a vós també, tambe, monsenyor Públich,
lo Bardo's dirigeix. Si la trilogia
que anèm a presentarvos vos ensenya
que l'odi cuida l'odi, y la venjansa
engendra la venjansa, y que les ires
son males conselleres: si vos sembla
que exemple es la tragedia y ensenyansa
de que lo mal no porta al bé, llavores,
monsenyor Públich, ajudeu al Bardo
en sa missió de pau. Aixís, sens dupte,
sentint los uns, y rahonant los altres
y tots aydant, arribarèm ben prompte
al regnat de virtuts y de justicia,
vindicador de indignitats y greujes,
reparador de torts y de maleses,
alentador del seny y del ingeni,
y cridarèm als pobles: ¡Aleluya!
¡Aleluya les valls y les montanyes!
¡Aleluya les serres y les viles!
¡Aleluya los genis que ja foren
y que al morir nasqueren a la gloria!
Ja lo amor es lo pá de les criatures;
ja sols ab lo travall se fa la guerra:
ja'ls homes son germans en les planures
y germans son los pobles en la serra.
¡Gloria al Déu y Senyor en les altures
y pau a tots los homes en la terra!

Lo Bardo's dirigeix a les montanyes. Lo sol ilumina ab tots sos esplendors los Pirineus, que's presenten iridiscents y flamejants.

Per sobre les serres se veu apareixer y discorrer los Esperits y les sombres dels grans genis de la patria llemosina y de la conca pirenaica, formant los més capdals un grupo en lo centre, rodejats de núvols, vestits ab raigs de sol y dins de nimbos d'or.

Los sers invisibles, tots a una, dames, monjos, almugavers, trovadors y cavallers, entonen a plena veu lo motet del dissapte de gloria:

O filii et filiæ
Rex cœlestis rex gloriæ
Morte surrexit hodie
¡Alleluya!

FI DEL PRÓLECH

ACTE PRIMER

LO COMTE DE FOIX

La escena passa en 1218 y en lo castell de Foix, cinch anys després de la batalla de Muret y de la mort en ella del rey Pere d'Aragó, *lo noble*.

Perduda la Provenza ab la fatal jornada de Muret; amos de tots los Llegats del Papa y En Simó de Montfort, que fou cap de la creuada y espasa de l'Iglesia, segons l'anomenaven; enderrocats y cayguts un rey, una casa payral de princeps, un poble, sa civilisació, sa llengua y son geni; mort un milió de homes per efecte de la guerra, els uns en les lluytes y combats que sens treva's succehien, al fil altres del coltell y de la espasa en los assetjes y acomeses dels castells y de les viles, molts en les fogueres de la Inquisició, que per malaventura nasqué llavores; destruida la nacionalitat del mitjdía, y senyors ja, clerchs y francesos, dels richs dominis que avans pertanyíen als barons provenzals, los comtes de Tolosa, paré y fill, passaren al estranger, acompanyantlos en son desterro lo Comte de Foix, que es la gran figura d'aquella epopeya, home valent y ardit, del cual diu la *Historia de la guerra dels Albigesos*, que en les batalles *no cessava de abatre et tuar gents, car touts los que lo veïan venir li fassian plassa, car no podian endurar ny suportar las grans alarmas que fassia, car era un ung des valens hommes que troberen per lors en tout le [monde: per la qual causa, cascun lo volia segre.*

A l'hora d'agonía y mort per la patria romana, molts cavallers se refugiaren en Aragó y Catalunya, altres seguiren als comtes de Tolosa y Foix, y algúns ab Ramón Perellà, foren a presidiar lo castell de Montsegur, posat en un dels pichs dels Pirineus y que per més de vint anys devía mantenirse fort contra'ls invasors de la terra. Per lo que toca a les dames y als trovadors d'aquella genta societat, destruida en ses propies llars y esbandida pel foch y pel ferro, molts d'elles y d'ells foren a cercar l'hospedatge de la comtesa de Foix. La comtesa era catalana, se deya Ermessinda de Castellbó, y mentres son

marit acompanyava a sos senyors los comtes de Tolosa proscrits buscant medis d'alsar un host pera reconquerir la patria perduda, ella mantenía en son castell dels Pirineus les costúms y tradicións nacionals, sent la providencia de quants en sos estats se refugiaven.

L'acció comensa en lo moment de arrivar al castell de Foix un Cardenal llegat del Papa, ab la missió secreta d'enterarse de lo que allí passa, y trovar un pretext per excomunicar a sos moradors y apoderarse del castell, com d'un cau d'heretges, en nom del Papa y de la Santa Creuada.

Los Llegats eran llavors omnipotents. Bastava lo nom d'un Llegat o el d'En Simó de Montfort, capdill de la creuada, per fer tremolar a tothom. La terra tota de Provenza estava en poder dels invasors, resignada en apariencia, pero esperant en secret que d'uns instant al altre vinguessen los comtes de Tolosa y de Foix a deslliurarla, com aixís fou. Se deya que lo comte de Foix, que ho tenía tot dispost per un alsament nacional, havía anat a Anglaterra en requesta del comte de Tolosa, a qui sols s'esperava.

La escena representa lo gran saló d'honor del castell de Foix.

L'acció comensa a la cayguda de la tarde, dos hores després del arribo del Llegat, y en los moments en que sembla prompte a descarregar una d'eixes furioses y terribles tempestats que se desencadenen a voltes en los Pirineus.

Dos grans pilans en lo mitj del saló sostenen la volta. Les parets fins a meytat d'elles, se veuhen cubertes per richs tapissos representant escenes historiques o mitologiques. Dels principals panys del mur, per sobre dels tapissos, arrenquen unes estaques, esculturades en sos estrems ab caps d'ossos y de singlars, de les quals penjen llanses, ballestes, corasses, elms y altres obgectes de guerra, com trofeus de armes, que baixen a destacarse sobre les tapisseríes. Grans finestres gotiques, ab vidres de colors, tallades al mitj per la graciosa columneta d'època, s'obren y enfonzen en los murs, tenint a cada cantó un pedrís cubert de cuyro fí, farsit de ploma, segóns s'acostumava a posar llavors en los pedrissos o sitials interiors de les finestres. Escampats pel saló, tamborets, coixins, escóns, banquetes y grans sitials, entre ells dos de aparato, que son los del comte y de la comtesa, cimats ab les armes de Foix. De les parets, per entre'ls tapissos, la mateix que de les columnes, se destaquen graelles, garfis, anelles y abrassaderes de ferro que tenen materies inflamables o sostenen atxes y blandons de cera de variats colors, com si estés tot a punt d'encendre y tot disposat per una festa de nit.

ESCENA PRIMERA

Estàn en escena los trovadors, hóstes del castell, BERNARD SICART DE MARJÉVOLS *y* RAYMOND DE MIRAVAL, *lo primer en mitj del teatre, lo segón prop d'una finestra ojival que te oberta y per la qual està mirant l'espay.*

MIRA. Quin jorn avuy! Quin jorn de tristes noves!. .
Y tot es trist. Lo cel es fosch.. los núvols,
que avuy la nit nos porta més depressa,
arràn del castell passen... Vina... mira,
ni sisquera d'aquí s'arriva a veure
la torre del mitjdía hont vetlla'l guayta.
Rodeja lo castell una mortalla
d'espessos núvols que la vista'ns priven.
Estèm enterrats vius entre la boyra.
La tempestat s'acosta... Està ja sobre.

Tanca la vidriera y baixa ahont està Sicart.

SIC. Si jo tingués sos llamps, què més voldría?
*La tempestat!... Y què?... Si en tot la trovo!
Si tot avuy es tempestat y runa!
La terra,'l cel, los cors y les conciencies,
*tot està avuy revolt, torbat, tot negre.
No busques pas la tempestat defora,
que aquí dins la tením. Nos l'ha portada
lo nou hoste vingut aquesta tarde,
lo Cardenal-Llegat. Ab ell arriven
la tempestat y lo mal temps.

MIRA. Es nunci
y seny de males noves sa vinguda.
A què ha vingut aquí? Què vol?... Què espera?
De quin nou anatema y noves ires
es missatger?

SIC. Es missatger de Roma,
y està tot dit. Desditxes y desastres,
malvestats y maleses pot donarnos
Roma tant sols. No esperes rès més d'ella,
que cascú dona lo que té. Nefasta
per tots ha de ser l'hora y malastruga
en que vingué l'hom de la cota roja.

MIRA. Què serà de nosaltres? Aquí, lliures
vivíem los proscrits, y aquí teniem
com un ressó de la perduda patria.
*La comtesa de Foix, gentil y noble,
la primera de totes en altesa,

més per son cor que per son nom encara,
aquí, al abrich tranquil y hospitalari
de ses amigues llars; aquí, al refugi
de sa dolsa amistansa, ni sisquera
nos dava espay y temps per recordarne
*que eram proscrits y no teníam patria.
Aquí, en aquest castell que es com son amo,
a bretxa y escalada inaccesible;
aquí, tocant als cels y sobre'ls núvols;
de aquets murs y montanyes al amparo,
s'habíen acullit la poesía,
la cortesía y la virtut romanes,
Aquí la lira donchs, tenía un temple...

SIC. Y un baluart y un alcàssar té lo ferro
en Montsegur, que allí's combat y's lluyta
quan sols se canta aquí. Déu dó coratge
y esperansa y fortuna als valerosos
ardits barons, que en Montsegur arboren
de la romana terra la senyera.
Aqui viurà l'amor, es cert, no'n dupto,
mes allí viu la fè, y allí la patria.

MIRA. *Déu los guardi de mal y de dampnatge,
que en ells esperèm tots; més Déu conservi
als pobres trovadors les llars amigues
d'aquest castell de Foix. Aquí s'alenten
los cors, aquí s'odora de la patria
lo flayre embaumador. Respirèm l'ayre
dels *Puys y Corts d'amor* Vivím en brassos
de somnis d'or y als peus de damiseles
que escolten nostres cants embadalides,
que fan bullir la sanch ab ses mirades,
que inspiren amoroses nostres versos,
y així es com pura mantenim la dolsa
tradició dels amors y gentileses

SIC. Y ells també allí—los homes de paratge! —
ells tambe allí mantenen ab sa vida
y ab sanch no escassejada, l'alta y pura
tradició del valor y de la honra.
Déu los ajud'! A voltes, jo'm desperto
en mitj la nit, y, tot soptat, me sembla
sentir son corn de guerra que, sinistre,
saltant d'un puig al altre puig dels àspres
abriullats Pirineus, nos porta l'ordre
de alsar la gent y despertar lo ferro.
Me sembla llavors veure, a la esmortuida
claretat de la lluna, com sorgeixen
de cada puig, cada arbre, cada penya
y cada espluga, en llonga reguitzada,

los homes, y les hosts, y los exèrcits,
y com s'agropen les romanes tribus
al entorn de son cap, y cadascuna
ab son penó de guerra y ab son símbol.
Allí jo veig la *Ovella* de Tolosa,
lo *Toro* del Bearn, lo *Sol* y l'*Aliga*
d'Albi y d'Agen, los *Pals* de Carcassona
de Castellvi y Pallars, Foix y Comminges,
senys tots de gloria y enlayrats en triunfo
entorn lo qui de tots es lo custodi,
lo penó d'Aragó ab ses *Barres rojes*.
Y's mouhen tots ensemps, y a un temps co-
[mensen
la lluyta, y la matansa, y lo cornatge,
y la terra's conmou al terratrèmol
dels dos exèrcits que furents se topen,
cridant los uns *¡Montfort! ¡Montfort!*, y'ls al-
¡Tolosa y Aragó!.. Més ¡ay! son somnis, [tres
somnis que's tenen fins despert! .. Provenza,
*ja mos ulls t'han vist prou, oh morta mia!

MIRA. Tu creus...

SIC. Jo crech que l'hom de vesta roja
vingut avuy, vingué per ferse l'amo
d'aquest castell.

MIRA. Pot ser ¡Ah! la comtesa
no devía ja may donarli entrada,
que son tots lo mateix, frares y clergues:
comensen demanant, manant terminen.
Ja tením l'enemich entre nosaltres

Miraval registra ab sos ulls l'escena, y baixant la veu s'acosta a Sicart y li diu a l'orella:

Y encara hi ha una nova més terrible.
Se diu, com cosa certa, que lo comte
de Foix, a qui se creya en Anglaterra,
ha caigut presoner del rey de Fransa.

SIC. Què dius?

MIRA. Ho conten.

SIC. No pot ser.

MIRA. Ho diuhen;
sempre males noves foren certes.

SIC. Y la comtesa ho sab?

MIRA. No ho crech. Es nova
que han portat los juglars que ahir vingueren
per la vetllada d'esta nit.

SIC *Reflexiu.* Lo comte
près... y en sa casa lo Llegat del papa!...

Se va fent nit cada vegada més, y los obfectes comensen a desapareixer entre les sombres. Ressonen al

guns trons llunyans, y lo vent, que empeny ab furia les vidrieres, entra xiulant per les escletxes.

MIRA. Estèm perduts, Sicart. Ja aquí no'ns queda
ni terra, ni esperansa, ni refugi.
Estèm perduts. Demà... o avans tal volta,
en nom del papa lo Llegat s'ampara
del castell, y llavors...

SIC. Llavors, los nobles
barons que en Montsegur lluytant sostenen
l'honra y la fè de la nació romana,
tindràn dos soldats més. De nostres lires
ne farèm masses pel combat, y al menos,
si no com trovadors, com soldats nobles
servirèm a la patria... Mes, no ho cregues,
no'l pendràn lo castell. Inexpugnable
l'alcàssar es per dins com ho es per fora.
No sabs tu lo que conta la llegenda
sobre'l castell de Foix?. . Conta que un día,
oberts sos murs a bretxa y escalada,
detrets sos defensors, preses les torres,
passats a tall d'espasa quants ab vida
se trobàren aquí, los assetjaires
senyors pogueren creurers de la plassa;
mes, llavors, segons conta la llegenda,
en la sala d'honor y de paratge,
aquí mateix hont som . aquí s'obriren
les lloses, s'esqueixaren les entranyes
de la terra, y brollà tot un exèrcit,
salvador del castell y de sos comtes.
Desde llavors se diu que may que torne
a pèrdres lo castell, los invisibles
que estàn aquí vetllant dessota terra
per la guarda de Foix y per sa gloria,
a sortir tornarà, tantes vegades
quantes sia menester per deslliurarlo.

Es ja negra nit. Los objectes tots del saló han anat desapareixent entre les tenebres. Se sent xiular lo vent y batre les finestres cada volta ab més furia. Los dos trovadors, enmantellats per les sombres, no han pogut veure a La Comtesa de Foix que ha entrat per la galeria del fons y que, sens ells adonarsen, s'ha anat acostant poch a poch y escoltantlos. Quan termina en Sicart sa relació, la Comtesa apareix de prompte entre'ls interlocutors, com eixida de terra.

ESCENA II

SICART DE MARJÉVOLS, MIRAVAL *y* LA COMTESA DE FOIX

COM. Y aixís serà, com conta la llegenda.
SIC. Senyora! *Sorprès, lo mateix que Miraval.*
COM. Aixís serà, si algú pot creure
que pendre lo castell es cosa fàcil.
Lo castell no's rendeix ja may. Qui'l vulla,
lo pren... y se reprèn, s'hi ha qui'l prenga.
No sabeu la divisa de la casa?
«Foix per Foix y per Foix! Foix y Foix sem-
Ni mancarà'l castell a sa divisa [pre!»
ja may, ni may a sos debers los comtes.

Repentinament, y com per variar de objecte de conversa, se dirigeix a dos patjes que han entrat ab atxes enceses.

Encenèu los blandons. Gitàume fora,
la nit que ha entrat aquí.

Los patjes comensen a encendre. Se veuhen venir algunes dames y aplech de gent per la galeria. La tempestat sembla haverse calmat y ha caygut lo vent.

Les dames venen,
y l'hora ja de la vetllada ab elles.
Puntejeu l'harpa, trovadors. De gala
vull lo castell de Foix, de gala y joya.

ESCENA III

LA COMTESA DE FOIX, GEMESQUIA DE MINERVA, ADELAYDA DE PENAUTIER, BRUNISSENDA DE CABARET, MIRAVAL, SICART DE MARJÉVOLS, *Juglars y Juglareses, Escuders, Patges, Homes d'armes, Maynaders, Falconers y Servents.*

La vetllada. Iluminat ja lo saló, y encès a jorn, comensen a entrar les dames, los escuders, juglars y patges, que van formant grupos en la escena. La comtesa, de peu en mitj del saló, y acompanyada de Sicart y Miraval, va rebent a les dames que's queden també en peu formant rodona, y que creuen ab ella paraules de gentilesa y cortesia. Regna gran animació en la sala, moguda pels qu'entren y'ls que surten y'ls que van de un grupo al altre Les dames se fixen ab predilecció en los juglars, que formen un gran grupo a un costat del saló, distinguintse per sos trajos de variats colors, per ses maneres expresives y pels instruments y atributs que porten. En efectementres uns duhen, qui viola, qui harpa, qui cara

mella, qui manicor y qui salteri, altres portan cercles, boles, banastels, coltells, cordes, barres y objectes distints que han de servir pera los jochs de destresa y entreteniment de la vetllada.

COM. *Dirigintse a les primeres dames que entren.*
Veniu, veniu a honrar esta vetllada,
y veureu los juglars que ahir vingueren.
BRU. Prodigis conten d'ells.
COM. *Senyalant los juglars.* Es una colla
com may se'n vejé d'altra en la Provenza.
MIRA. S'uníren en aplech, y mentres venen
per nostra bona patria més bons díes,
recorren l'Aragó y la Catalunya,
terra avuy qu'es per tots hospitalaria.
COM. Han vingut de Pallars. En Uch, lo comte
mon cosí, me'ls envía per distraure
l'enutj de nostres vetlles.
GEM. *A una de les dames que te al costat.* Y a bon hora
per cert arriven, quan també lo Papa
son Cardenal-Llegat aquí'ns envía.
COM. Ab ells ve Raig de Lluna, la moresca,
la juglaresa més gentil y gaya
de quantes hi ha memoria
ADE Moltes voltes
l'he sentida lausar ab grans elogis.
BRU. Y es bella?
ADE. Sí. Se diu que Raig de Lluna
es bella com lo nom que li donaren.
BRU Es mora, crech?
ADE. Es mora, y, segons conten,
es filla de un rey moro de Granada
MIRA De un senyor espanyol quedà captiva
lo día de les Naves de Tolosa,
y. cristianada ja, vingué a Provenza
ab l'host d'En Amalrich.
ADE. Diuhen que dansa
que es maravella véurela
COM. Ja prompte
podrèm jutjar Veniu a pendre assento
que es hora ja de comensar la festa.

La Comtesa pren un sitial, y a son entorn s'asseuhen Gemesquia de Minerva y algunes dames. Bruntssenda de Cabaret se n'es anada a seure en un dels banchs de pedra al costat de un finestral, y ab un coixi a sos peus, Ramon de Miraval, que conversa galantment ab ella. Adelayda de Penautier se queda de peu, arrambada a una columna, y a son costat, dret també, en Sicart de Marjévols. Als peus de les dames los paljes més petits. Distributts per lo saló los escuders y demés personatges. Tots los juglars a un cantó. Los serventa de mes inferior categoria y

los homes d'armes, en lo fons del saló, formant muralla A uns picaments de mans que dona la Comtesa, s'adelanten alguns juglars y comensen los jochs, mentres altres los acompanyen ab lo sò dels instruments. Entre'ls espectadors, los uns miren ab atenció, altres conversen.

(En lo cercle principal de les dames.)

GEM. *Dirigintse a la Comtesa, mentres segueixen los jochs.*
No'ns creyem pas avuy tenir vetllada
COM. Y per què donchs?
GEM. Com fou tant de sorpresa
l'arribo del Llegat..
COM. En rès altero
les costums del castell Està de viatje,
y aquí s'hostatja un jorn o dos.
GEM. *Ab certa intenció·* Del comte
heu rebut noves?
COM. *Mirantla de fit a fit.* Sí.
GEM. Y en Anglaterra
segueix encara?
COM. En Anglaterra encara.
GEM. Sempre ab lo comte de Tolosa?
COM. *Mirantla ab extranyesa.* Sempre.
GEM. *Apart.* No sab pas rès.

Continúa la conversa en veu baixa entre les dames, agradablement entretingudes pels jochs. De quan en quan, Gemesquía se gira per mirar lo grupo que formen Miraval y Brunissenda.

(Entre Miraval y Brunissenda.)

BRU. Me dius son nom?
MIRA. Encèrtel.
Mon pensament, mon cor, mon seny, ma vida,
tot ho es per mí. Per ella sols alento:
per ella y d'ella visch. Ab ses mirades
vida o mort me pot dar, segons ho vulla,
y'l jorn que m'hauré vist entre sos brassos,
no'm fa pas rès la mort Vinga en bon'hora;
ja hauré estat en lo cel
BRU. Tant, donchs, l'estimes?
MIRA. Ma vida passo embadalit mirantla,
sempre als peus de la bella entre les belles,
la bella de Albigés.
BRU Era Ermengauda
aquella a qui los trovadors donaren
aquest nom. Miraval, molt te'n recordes
quan aixís t'equivoques.
MIRA Brunissenda,
no m'equivoco pas. No't coneixíen

quan aixís se parlava d'Ermengauda.
Demana avuy als trovadors, pregúntals
quina es per ells la dama mes garrida,
més avinent y més cortés. més noble,
aquella a qui coneixen per *la hermosa*
del Albigés, y te diràn que un dia
fou Ermengauda y ara es Brunissenda.

BRU. Galàn sempre y cortés!

MIRA. Y aymante sempre.

BRU. A moltes has aymat.

MIRA. Y a cap, t'ho juro,
com t'aymo a tu.

BRU. No ho crech

MIRA. Vols donchs?...

BRU, Deixemnos,
deixemnos ja d'amors y cortesía,
que avuy es un jorn negre. Sabs la nova?

MIRA. Que'l comte es presoner del rey de Fransa?
M'ho digué mon juglar

BRU. Me sembla un somni
quan veig a la comtesa tan tranquila.

MIRA. Es que no ho sab.

Segueixen la conversa. Gemesquia, no deixa de mirarlos a cada instant, moventse y agitantse com si estés seguda en setial de espines y com angoixada per secreta cuyta.

(Entre Sicart y Adelayda.)

ADE. Ho sab, Sicart, no'n duptes.
Ho sab, mes dissimula. Es la comtesa
una matrona de la antiga Roma.
Lo que passa en son cor no ho diu sa cara.
Jo la conech.

SIC Mes si ella ho sab, deuría
pararse la vetllada, que per festes
no estàn los cors.

ADE. Aixís, aquesta tarde,
trovant propicia l'ocasió ab l'arribo
d'aqueix Llegat del Papa tant de sopte,
li parlí de suspendre la vetllada,
y: «Avuy menos que may,» fou sa resposta.

Grans demostracions d'aprobació y gatzara entre'ls espectadors, celebrant les sorts ab que'ls juglars han donat fi a sos jochs. Al restablirse'l silenci, se sent lo sò d'un panderet. Tothom para atenció, y al pochs moments se veu venir pel fons de la cambra, atravessant per entra la munió, a Raix de Lluna, que arriva corrent y brincant, gronxantse ab molta gracia, moventse ab gran agilitat y agitant en l'ayre son panderet tot enflocat y plè de cascabells y casta-

nyoles. Tots devoren ab les mirades a la moresca, qu'es una noya hermosa y garrida, morena, d'ull negre y de mirada viva, ab les trenes onejant sobre ses espatlles nues, ab un collaret de medalles d'or y d'argent que cau sobre son pit, y ayrosa y garbosament vestida, encara que d'un modo singular y un poch al usatje oriental.

ESCENA IV

Los dits, La Juglaresa RAIG DE LLUNA

RAIG. *Cantant y moventse acompasadament ab ayre de dansa.*

Jo só la juglaresa
que canta y dansa,
que roda per les viles
per corts y plasses.
No detura mos passos
la soleyada,
ni tampoch la tempesta,
ni la mar brava.
Camino ab la serena
y ab la rosada,
ab lo sol y ab la fosca
y ab la borrasca.
Jo só la juglaresa
que canta y dansa,
la que conta la historia
de Na Joana.

SIC La cansó popular de la Provenza *A Adelayda.*
es lo que'ns va a cantar; *La mort de Joana:*
un cant simbòlich, una dansa trista,
que la mort de la patria avuy recorda.

COM. *A les dames que la rodejen.*

Escoltau totes bé. La dansa aqueixa,
La mort de Joana te per nom, y diuhen
que Joana es Provenza o es Tolosa

S'adelanten dos o tres juglareses y comensen a dansar, acompanyantse ab lo pandero, mentres Raig de Lluna canta, al sò dels panderos, al compàs de la dansa y ab melancòlica tonada, la cansó tradicional:

LA MORT DE JOANA (DANSA)

Mos amors se'n son anat
allà dalt a la montanya.
Ay! Ay! pobreta de mi!
allà dalt a la montanya.

Quan mos amors tornaràn
jo estaré freda y gelada
Ay! Ay! pobreta de mi!
ja estaré freda y gelada.

Mos amors ne son lo sol
y jo so la lluna clara
Ay! Ay! pobreta de mi!
que jo so la lluna clara.

May lluna y sol s'han trovat
per dona se un'abrassada.
Ay! Ay! pobreta de mi!
per donarse un'abrassada.

Quan seré morta, enterraume
en lo bell fons de la cava.
Ay! Ay! pobreta de mi!
en lo bell fons de la cava

A mos peus posaume un lliri,
a mon front una garlanda.
Ay! Ay! pobreta de mi!
a mon front una garlanda.

Los romeus que passaràn
ne pendràn aygua senhada.
Ay! Ay! pobreta de mi!
ne pendràn aygua senhada.

Y diràn: «es morta ja,
morta es ja la pobre Joana»
Ay! Ay! pobreta de mi!
morta es ja la pobre Joana.

Salves d'aclamacions y repicament de mans. Les dames preguen a Raig de Lluna de venir a son cercle y li ofereixen cintes, llassos, regals y joyes de que li omplen lo panderet, tot alabantla y dirigintli elogis. Gemesquia, que no ha perdut de vista lo grupo de Miraval y Brunissenda, ha pogut observar que han estat continuant sa íntima conversa de galanteria, mentres tothom fixava l'atenció en la dansa y cant de la juglaresa.

ADE Tristesa donen la cansó y la dansa. *A Sicart.*
SIC. Y més tristesa encara quan se pensa
que la cansó y la dansa son compostes
per recordar la patria avuy perduda.

Gemesquia repara que Miraval ha estampat un bes fortivol en la mà de Brunissenda, y s'alsa tot de

sopte, sense poder dominar son primer impuls; més, una vegada dreta, s'adona que son moviment desperta ta atenció de la Comtesa y de les dames, y llavors, reprimintse, se dirigeix al juglars com si li acudis una idea.

GEM. Digau, juglars. Si tenzonar volguesseu,
lo desitj de una dama complauriau.

Lo Juglar Bertran s'adelanta.

BER. Ab pler, senyora, si lo tema'ns dones.
GEM. Vejau si us plau aquest en que ara penso:
«Qui de una dama fou, pot ser de un altra?
Qui a una dama jurà fè y homenatje
sentli infidel després, pot may mereixe
que un altra crega en son amor voltari?»
BER. Discret es lo motiu, mes no m'esplico
prou bé, senyora...
GEM. Si confús vos sembla,
escoltau bé; vaig la tenzó a posarvos,
y'l vostre enginy me la darà resolta.

Los juglars Bertràn y Raymonds 'acosten a Gemesquia com disposats a pendre part en la lluyta poètica.

TENZÓ

GEM. Un amant ben volgut deixà sa dama,
y avuy se'l veu de un'altra dama als peus
Pot creure aquesta dama en sos homatjes?
Pot ser fidel qui avans fou infidel?
BER. Aquell qu'això comet ab una dama,
no mereix pas lo nom de cavaller,
que qui manca a una dama ab villanía,
a l'honra manca y al deber també.
RAY. No ho crech jo aixís Al cor no se'l domina.
Ningú sab los ressorts y los secrets
que avuy l'encenen y demà l'apaguen.
Lo cor es lo senyor; l'home'l servent.
BER. Qui es infidel ab una, ho serà ab altra:
qui una vegada ment, mentirà cent:
qui no sab contentarse ab una dama,
ni esperóns calsa, ni vesteix arnés.
RAY. Qui un vell amor per un de nou trasmuda,
no manca a cap respecte ni a cap lley.
Quí donchs, en ses pasións, lo cor detura?
Quí detura la furia d'un torrent?
BER. Argucies son y no rahons aquestes.
Recte l'home deu ser y dreturer,
com lo deber ho dicta y la lley mana,
que allò que no es de dret es contradret.

RAY. Rich es de cor qui té per una dama
amor constant, y voluntat, y fè,
pero es més rich aquell que'n té per duas,
y que a cascuna ha estat fidel a temps.

BER. No han de mancar rahons al un ni al altre
y està vist que jamay nos entendrèm.
Que vinga, donchs, dama Gemesquia, y diga
lo que li apar, en us de lley y dret.

GEM. Pus que saber voléu lo que jo penso,
ojats tots ara, donchs, mon jutjament.
L'aymant ingrat, ni es cavaller, ni es home,
ni té cor, ni té fè, ni sanch, ni lley.

Al pronunciar Gemesquia ses últimès paraules ha dirigit una mirada rencorosa als dos aymants, que han sospés sa conversa per fixarse en la tenzò. La Comtesa, comprenent la situació y fentse càrrech de lo que passa, invita a Gemesquia per medi d'una senya a sentarse, y al obehir aquella, alsa de prompte sa veu per dirigirse al trovador Miraval, dihentli:

COM. Si un trovador galàn, de aquestes dames
lo desitj y lo prech volgués atendre,
dels amors d'en En Guillèm y Marguerida
tal volta'ns contaría la llegenda.

MIRA. Lley fou sempre per mi desitj de dama.

Miraval s'aixeca dels peus de Brunissenda, y va a situarse en mitj del saló, fent rotllo a son entorn los juglars, Un d'estos, son juglar Bayona, se posa darrera d'ell ab una harpa tocant un preludi, demprès del qual Miraval comensa son recital, mentres lo juglar l'acompanya tanyent l'arpa ab un sò melancòlich y esmortuit, adecuat a la lletra y declamació del trovador.

PLANY DELS AMORS D'EN GUILLEM Y LA MARGUERIDA, DECLARAT PER EN RAMÓN DE MIRAVAL

Jo'n se de velles histories
más que n'hi ha,
y'n se algunes de tan tristes,
que fan plorar.
Escoltau la que'm contàren,
no fa molts anys,
de Madona Marguerida
y en Guillèm de Cabestany.

Ella n'era gentil dama,
gaya de cor;
ell n'era avinent, y noble,
y trovador.

Se vejeren y s'amaren,
com ho fan tots
quan l'aucell es ab l'aucella
y la borra es prop del foch

Ne durà sa drudería
molt longament,
sent En Guillèm dé la dama
lo cavaller,
rebentne d'ella amorosos
corals plahers,
y lloantla en bones coples
y cantars molt avinents.

Mes lo marit de la dama,
que era gelós,
cavaller armat, y comte
del Rosselló,
sospità en la sua dòna
secrets amors,
y endevinà per qui eren
les cansons del trovador,

Un jorn fou d'armes celades
tot ben armat,
a l'encontra d'En Guillèm
de Cabestany.
—«Tu n'ets lo feló y lo layre,
li dix irat,
que de dama Marguerida
lo seny y cor m'ha raubat»

Y a traició li tolch la testa,
y traisli'l cor,
y'l feu rostir, y en sa taula
lo mateix jorn
lo presentava a sa dòna,
com si ne fos
cor de salvatgina, que era
son menjar més saborós.

Y quan l'ach menjat la dama,
dixli, s'alsant:
—«Xò que ab tant plaher, ma fembra,
haveu menjat,
no es més que'l cor d'En Guillèm
de Cabestany:
digaume si us plau, madona,
si vos ha estat bò a menjar.»

– «Tant bo m'ha estat, mon senyor,
y l'he trobat
tant dols y tant de mon gust,
que altre menjar
ja may no tolrà'l sabor
que n'ha deixat
en ma boca'l cor fidel
d'En Guillèm de Cabestany.»

Y se conta que la dama
se deixà morir de fam,
y aytals foren los amors,
segóns a mi m'han contat,
de Madona Marguerida
y En Guillèm de Cabestany.

COM. Bella es la trova. Miraval, més trista,
com cel boyrós al càure de la tarde.
Be prou que ho diuhen ab sos ulls les dames.
A totes, veus? has entristit ab ella.
Precís ha de ser, donchs, que En Sicart cante
alguna trova que los cors alegri.

SIC. Lo joy y jo no som germans, senyora.
Si trist lo cant d'En Miraval vos sembla,
més trist lo méu heu de trovar encara.

Pren l'arpa de mans del juglar, y se disposa a cantar acompanyantse ab ella. De quan en quan, mentres en Sicart canta, se senten fortes ratxades de vent, La tempestat, que pareixia allunyarse, torna a estar pròxima. Se la sent bruelar defora, se senten també los trons que semblen acostarse, y a vegades, malgrat la gran lluminaria del saló, se veuhen a través dels vidres creuar los llamps ab resplandor fatídich.

SERVENTÉS CANTAT PER EN SICART DE MARJÉVOLS ACOMPANYANTSE AB L'ARPA

Ay, Tolosa y ay Provenza!
Ay, Carcassona y Beziers!
Ay, patria mía estimada!
Ay, qui t'ha vist y qui't veu!
Ab gran dolor de mon ayma
jo componch mon serventés,
que expressar no puch quant sento,
ni quan gran es mon torment,
quan gran l'ira que m atía,
quan gran l'angunia en que'm veig!
Torbat trobo tot lo segle,
y corrompuda la ley,
les paraules no guardades,

y romputs los sagraments,
la rahó desconeguda,
y desconegut lo dret
Ay, Tolosa y ay Provenza!
Ay, Carcassona y Beziers!
Ay, patria mia estimada!
Ay, qui t'ha vist y qui't veu!

Ni la tristesa ni l'ira
me solten sols un moment;
la vergonya encèn ma cara,
lo dolor mon pit encèn,
oh, patria mia estimada,
patria mia del cor méu!
quan te veig tan malastruga,
y tan malmesa te veig,
essent ahir tota tua
y tota avuy del Francès,
y a tots avuy dihent *Syre*,
com si fossen tos senyers.
Ay, Tolosa y ay Provenza!
Ay, Carcassona y Beziers!
Ay, patria mia estimada!
Ay, qui t'ha vist y qui't veu!

Tot es engany y mentida,
ja no hi ha ni honor ni fè,
ab tot lo sant se trafica
y tot lo noble se ven.
Los traydors son los qui suren
enfonzant los dretürers;
la malvestat la que guanya,
la conciencia la que pert.
Tot es crim y tot malura,
lo delicte s'es fet lley,
y entre tot lo més ignoble,
es lo clergue qui ho es més.
Ay, Tolosa y ay Provenza!
Ay, Carcassona y Beziers!
Ay, patria mia estimada!
Ay, qui t'ha vist y qui t veu!

Com alsa en mitj la tempesta
son cant salvatge l'aucell,
aixís jo també entre runes
mon cant salvatge alsaré
de dolor, de dol y d'ira,
de tristesa y marriment,
per ma patria deshonrada

en los brassos del Francès.
Ay, patria mia estimada!
Ay, qui t'ha vist y qui't veu!

Lo cant d'en Sicart provoca una explossió d'entussiasme. Les dames, los escuders, los patjes, los magnaders, los servents, tots demostren son goig y content, abrassantlo els uns, afalagantlo les dames, felicitantlo tots, en mitj de crits frenètichs y de mostres d'afecte que revelen lo sentiment patriòtich que viu en tots tos cors.

En aquest instant, y quan major es la conmoció, apareix lo Llegat del Papa, que s'adelanta creuat de brassos, ab rostre irat y ab mirada dura. Darrera d'ell avansen los frares dominicans. Al veurer al Cardenal Llegat, tots retrocedeixen, s'apaga t'entussiasme, y regna un silenci sepulcral, tan sols interrompuit pel rugit de la tempestat que sembla haver escullit aquell moment pera desencadenarse.)

ESCENA V

Tots los mateixos, LO CARDENAL LLEGAT *y los frares dominicans*

LLE. Quins cants son, donchs, y quins accents son [eixos
que la pau d'aquests llochs aixís trastornen
y tot lo noble y tot lo sant malmenen?
*Què son, donchs, aquests crits y aquest desori?
Qui s'atreveix aquí, qui? quan jo l'hoste
so del castell, a provocar les irés
en menyspreu de la Fransa nostra aliada,
*del Pare Sant y de la Santa Iglesia?
Via fora tots d'aquí! Trencau les lires
que instruments son de dampnació y d'oprobi,
apagau tot seguit les lluminaries,
y vosaltres també, mundanes fembres,
carn de pecat y niu de podridura,
esqueixàu vostres vestes rossegantes,
y busqueu lo perdó de vostres erros,
lo cos cubert de dol y'l front de cendra,
pregant a Déu de genollons pel temple.

La Comtesa, passat lo primer moment de sorpresa, com per tots, s'adelanta, lo front alt y la mirada fixa en lo Cardenal Llegat.

COM. Y qui es aquell que aquí ses ordres dona
com si de tots y del castell fos l'amo?
LLE. Qui pot y vol, oh dòna! Qui del Papa
y d'En Monfort, la espasa de la Iglesia,

té los poders y té també les ordres.

COM. *Quan may lo Papa ni En Monfort tingueren
dret ni poder aquí?... Quan la bandera
dels rojos pals de Foix deixà de issarse
en lo penol de la enfilada torre
per muntà al cel, tot foradant los núvols,
*més que'l Piren y que les àigles alta?...
Quan may aquí pogué nàixer un home
per altres ordres obehir que aquelles
del Comte son senyor?

LLE. Lo Comte, oh dòna,
y ara ho sabràs, pus que m'empenys a dirho,
lo Comte es presoner del rey de Fransa.

COM. Si'l Comte es presoner, no la Comtesa,
y'l Comte ausent d'aquí, jo só lo Comte.

Girantse ab gran serenitat als séus, com per donar ordres.

Alsau lo pont. Que més que may lo guayta
sia amatent a talayar: los nàcres
previnguts per enviar de roca en roca
lo toch de guerra y lo sonell d'alarma:
als mandroners y arquers lo seny d'alerta:
garberes en lo fosso a punt d'encendre:
los maynaders aquí, tots a mes ordres,
y en lo cim de la torre un foch de joya
perque veje tothom que'l castell vetlla.
Que ningú surti del castell. Ja presos
d'aquesta hora en avant estàn sos hostes.

LLE Es tart, dòna orgullosa, que ab mi entraren
la creu del Papa y l'auriflor de Fransa.
Ja lo castell de Foix ha mudat d'amo

Dirigintse als séus.

Arborau la bandera de la Iglesia

COM. Un penó aquí! Un penó que no es el nostre!
Aytal may se veurà mentres jo visca

Als séus, ab resolució y enteresa varonils.

Foix! Foix a mi! Gitàume al Llegat fora
y penjat d'un marlet als corbs donàulo!

Moviment entre'ls servidors del castell, que para lo Llegat ab son gest y continent.

LLE. Déu! Déu a mi! Que vinga un temerari,
que posi en mi sas mans, si les vol veure
despreses de sos punys, y caure a terra
pel foch etern de sopte calsinades!

Silenci y temor respectuós de tots. Lo Llegat s'apodera de la situació.

Jo só l'embaixador del Apostòlich.
Son verb só ses lletres tinch ses ordres
porto y sos llamps. més enardits encara
que'ls que ara ab la tempesta ziczaguejen

en torn de aquest castell, forn de inmundicies,
niu de drachs y de serps y cau d'heretges.

Moments de silenci. La tempestat redobla. Los trons segueixen uns als altres. Lo resplandor dels llamps es continuo, á través de les vidrieres.

Ara ojats tots quants sou aqui. Del fondo
de aquest castell ne surt un baf de peste
que té tota la terra enmalaltida.
Hora es ja de lliurarla. Jo us invoco,
ires del cel, llamps del Senyor, prodigis
del Rey dels Reys, oratges, terratrèmols
y tempestats! Veniu, y de sa roca,
al brunzir pels espays mon anatema,
aquest castell de Foix desarralàume
portantlo a trossos y esmicat pels aires,
com brí de palla que los vents s'enduhen!
Sia! *Anatema sit* a tots quants viuhen
dins d'aquest gorch de lepra y d'heretjía!
*Anatema a eixes dònes xitxarel-les,
biràm d'esbojerrades bordegasses!
Anatema als juglars vagabundaires
que ab sos cantars d'amor la carn encenen
*y ab sos cantars de guerra'l foch atíen!
Anatema a tothom, als fills y als pares,
als nats y als naixedors, a quants la terra
de Foix trepitjen, o son nom honoren,
*que heretjes son o que ab heretjes viuhen;
als morts y als vius, als desvalguts y als nobles,
als esclaus y als senyors, als uns y als altres,
als nins penjats de la mamella encare.
*y als que d'ells en son día puguen nàixer!
Que en sa generació may més s'esborre
la tara del pecat! Que pel mon vajen
de maldició cuberts, com d'una vesta
pell a ses pells y carn atapahida!
Que manque de la terra llur memoria!
*Que l'anatema en ells entre com aygua
en ses entranyes, y en sos ossos oli,
y que lo jorn de soterrar sos cossos
*no'ls vulga pas la terra y los rebuje!
Anatema a tothom ara y per sempre!
Per los sigles dels sigles anatema!

En lo moment en que acaba de parlar lo Llegat, travesa un llamp formidable, esclata un d'aquells trons estruendosos que semblen desferse a trossos, y un cop de vent obra ab gran estrèpit los finestrals y apaga'ls llums entre'l soroll de vidres que's trenquen y'l moviment d'esglay que s'apodera de tots quants allí's troven. Les tenebres invadeixen lo saló,

Les dames cauhen de genolls, menys la Comtesa que resta de peu, pero aterrada pel moment. Los magnaders, patjes, escuders, tots queden com esvahits. Instants de terror verdader.

DAMES Misericordia!
UNS. Horror!
ALTRES. Perdó!

Se sent repentinament una remor estranya y misteriosa, que sembla venir de sota terra. Ressonen uns cops acompassats y fondos, com si partissen de les entranyes mateixes del castell. De sopte, comensen a alsarse les lloses de'n mitj del saló, y als peus mateixos del Llegat s'obra com la boca d'una timba de ahont se veu sortir una pàlida claretat primer y enseguida les flames d'unes teyes sostingudes pels brassos dels que semblen eixir del fons de la terra. Miraval, ab un moviment de terror, recordant la conversa de la primera escena, agafa d'un bras a Sicart, y li diu, tremolós y ensenyantli lo que passa.

MIRA. Les lloses,
les lloses, Sicart, s'obren.
SIC. No t'ho deya?
La llegenda de Foix. Los invisibles
a salvar venen lo castell.

Comensen a sortir de la timba arquers, ballesters y homes d'armes, los primers ab teyes enceses que tornen al saló sa claretat perduda, comprenentse que pujen per l'escala d'uns d'aquells misteriosos subterranis que tenien los castells, a voltes sols coneguts de sos senyors. Los nou vinguts en mitj de la confusió y del bullici que's mouhen, se reparteixen per l'escena, y un d'ells s'apoderen del Llegat y dels frares, cridant: «Foix! Foix y Tolosa!»

En mitj de tots, armat de cap a peus, portant en la mà dreta l'espasa nua y en l'esquerra lo penó de Foix, apareix la garrida y adlètica figura d'en Roger Bernard, Comte de Foix, rebut ab gran demostració d'alegria per les dames y tots los presents y ab un crit suprèm de plaher per la Comtesa, que plega ses mans, les porta a sos llabis y les alsa al cel.

ESCENA ÚLTIMA

Tots, LO COMTE DE FOIX *y son sèquit*

MIRAVAL Y SICART. *Veyent apareixe al de Foix.*
Lo Comte!

Lo Comte, de peu dret, al costat de la timba, la visera alta, clavant lo penó en terra y dominant ab sa veu tots los brugits:

«Foix per Foix y per Foix! Foix y Foix sempre!»

La Comtesa se precipita als brassos de son espòs, a qui tots rodejen, mentres que'ls homes d'armes, extenentse per l'escena, canten a coro, ajudats dels juglars, lo cant de

LA MORT DEL LLOP

Montfort
es mort!
Es mort!
Es mort!
Visca Tolosa
ciutat gloriosa
y poderosa!
Tornats son lo paratge y l'honor.
Montfort
es mort!
Es mort!
Es mort!
Provenza bella,
del mon estrella
llum y centella,
ets spill de virtuts y d'amor.
Montfort
es mort!
Es mort!
Es mort!

CAU LO TELÓ

ACTE SEGÓN

RAIG DE LLUNA

L'escena en 1245, vintiset anys després dels successos contats en lo primer acte.

La guerra cèlebre y sangrenta dita dels albigesos, tocava ja a son terme. Tot estava ja en poder de Roma y de Fransa, excepció feta del castell de Montsegur en los Pirineus, que's resistía encare. Lo comte de Tolosa havía pactat ab lo rey de Fransa y ab lo Papa, y ab ells també lo comte de Foix, Roger Bernard, que després de sostenir una lluyta heròica y una campanya admirable, se vegé obligat a entregar son castell al rey de Fransa, retirantse a l'abadía de Bolbona, creyent aixís escapar de la venjansa de l'Inquisició.

Segóns se deduheix de la declaració prestada pel Comte de Foix, devant de l'Inquisició, quant fou per aquesta cridat a declarar, Roger Bernard tenía horror a que pogués ser cremat son cos y *cercava'l medi de robar ses cendres als inquisidors y assegurar la pau de sa tomba*. Pera conseguirho se retirà a la abadía de Bolbona, fundada pels séus antepassats, hont teníen sa sepultura los Comptes de Foix.

L'Inquisició, mentres tant, sembrava'l terror per tota aquella terra. En ses fogueres, constantment enceses, moríen tots los que estaven tarats d'heretges y també tots los qu'eren aymants de la patria y de la independencia. Son innumerables les víctimes de l'Inquisició durant aquell terrible período.

Queda dit que Montsegur era sols lo que's sostenía. Posat aquest castell en un pich dels Pirineus, en lo mont Thabor, sobre un precipici anomenat Albés, semblava desde'ls núvols desafiar tot lo poder de Fransa y tot lo de Roma. Varies voltes fou sitiat, però sempre s'acabà per alsarse lo siti, fins que per últim, en 1245, conseguiren apoderarse per capitulació de aquella fortalesa lo senescal de Carcassona, En Pere d'Arcís, l'arquebisbe de Narbona y lo bisbe d'Albi.

Lo castell caigué, segóns se conta, quan anava a esser socorregut per Llop de Foix y sa germana Esclarmunda, germans bastards del Comte Roger Bernard de Foix, a qui havien

enviat emissaris per'instarlo a deixar l' abadía de Bolbona y unirse a ells. La tradició dels Pirineus conta que Llop y Esclarmunda se valgueren d'un català anomenat Corbari, home molt valent, lo qual pogué atravessar lo camp dels sitiadors y entrar en Montsegur pera portar la bona nova de que seríen socorreguts la nit que veuríen liuhír una foguera en lo pich del Bidorta.

Cada nit los sitiats escorcollaven l'horitsó, però may vegeren brillar la foguera anunciada, y tingueren al fí d'entregarse.

Exceptuant En Ramón de Peralhà, heròich defensor de Montsegur, Berenguer de Lavalanet, Arnau Roger de Mirapoix, los cavallers de Rabat y d'Elcongost y alguns altres, que tingueren salva la vida, tots los demés foren víctimes de les flames de l' Inquisició.

S'encengué una gran foguera en una explanada que hi havía en la vall superior de Montsegur, donant sobre l'abisme de Abés, y allí moriren, entre homes y dònes, doscents cinquanta, segóns uns; trescents, segóns altres. Fou una gran hecatomba humana. Entre ells figuraven En Bertràn de Sant Martí o d'en Martí, bisbe y patriarca de Tolosa, Agulher, bisbe de Termenois, Brassilach de Caillabel, Joan Roig, Guillèm d' Armier y molts d'altres. Entre les dames, Corba de Perelhà, muller del senyor y defensor de Montsegur, sa filla Esclarmunda y sa mare Marquesia de Lantar; Fornería, mare del altre defensor Arnau Roger de Mirapoix; Ramona de Cuc, Ermengarda d'Ussat, India de l'Illa y altres.

Montsegur fou l'últim baluart de la patria romana. Caygut aquest castell, lo papa, lo rey de Fransa y l' Inquisició s'apoderaren de tota la terra,

---

Lo teatre representa lo claustre de l'abadía de Bolbona, en los Pirineus. Es de nit, y la meytat del claustre està il-luminada per la lluna; l'altre meytat confosa en les sombres.

Quatre grans portalades donen sobre'l claustre. La una es la que dona al camp, oberta de bat a bat. L'altre es la que comunica ab l' iglesia, oberta també. La tercera, enfront de la del temple, està tancada y es de ferro. Serveix d'entrada a la sepultura dels Comtes de Foix. La quarta, per fí, es la que obra pas a un'ampla escala que puja als dormitoris y habitacións del monjos.

Al alsarse'l teló, s'ou perfectament, per la porta oberta de l' iglesia, lo cant del *De profundis* qu'entonen los monjos, ab lo qual s'enllassa'l de la cansó *La mort de Joana*, que se sent cantar al lluny, fora de la abadía, a Raig de Lluna.

La escena està solitaria, sense més claror que la que donen la lluna y unes llanties penjant de les arcades del claustre.

ESCENA PRIMERA

Ningú en l'escena Los Monjos en lo temple. RAIG DE LLUNA, *a qui se sent cantar, fora de l'abadía*

MONJOS. *Desde dins De profundis clamavi ad te, Domine.*
Domine, exaudi vocem meam.
Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ

RAIG. Mos amors se'n son anats *Desde fora.*
allà dalt a la montanya.
Ay! Ay! pobreta de mi!
allà dalt a la montanya.

MONJOS. *Si iniquitates observavevis, Domine: Domine, quis sustenebit?*
Quia apud te propitatio est: et prompter legem tuam sustinuit te, Domine.

RAIG. Quan mos amors tornaràn
ja estaré freda y gelada.
Ay! ay! pobreta de mi!
ja estaré freda y gelada.

Entra en Sicart de Marjvéols per la porta del claustre que dona al camp. Va vestit de pelegri. Registra lo claustre, com si busqués a algú que no troba, y es para devant la porta de l'Iglesia, escoltant lo cant dels monjos.

MONJOS. *Speravit anima mea in Domino.*
A custodia matutina usque et notem: speret Israel in Domino.

ESCENA II

SICART DE MARJÉVOLS, *que entra com cercant a algú*

Ningú en lo claustre... y monjos en lo temple
a aquesta hora de nit!. . Cosa més rara!
Qui ha mort aqui, per salmejar los monjos
en plena nit lo *De profundis?* .. Sembla
que no es pas natural lo que aquí passa.
Me digué Raig de Lluna que lo Comte
responent a son cant, baixava al claustre. .
Examinant l'escena.
Ningú!... No veig ningú!... Serà, tal volta,
que deixat haja'l Comte l'abadía?...
No pot pas ser. Si desenganys y penes
aquí un jorn lo portaren, allunyarlo
ja sols podrà d'aquí lo méu missatje,

si Déu permet que atesos per ell sien
los vots d'aquells que en Montsegur sostenen
lo sant penó de nostra patria encara.

Entra Raig de Lluna, vestida de pelegrina registra lo claustre y al veure sol a en Sicart, se dirigeix vers ell. Ja Raig de Lluna no es la gentil y garrida juglaresa del primer quadro. Te'ls cabells grisos, y sa fesomía, més que lo sagell dels anys passats, porta lo dels dolors soferts, pero encara mostra sa antiga gallardia sobrealsada ab ademans més marcats y varonils.

ESCENA III

SICART *y* RAIG DE LLUNA

RAIG Sicart, has vist al Comte?
SICART. No. Lo claustre
desert està com veus. Sino pels monjos,
que'l *De profundis* resen en lo temple,
semblaría que estava abandonada
Bolbona avuy. De bat a bat ses portes
estàn obertes, y ànima viventa
no's troba aquí.
RAIG. Los monjos resan.
SIC. Canten
lo salm de morts. Me sembla estranya l'hora,
y lo cant, y'l moment .. y tot me sembla
que es aquí molt estrany.
RAIG. Y extrany que'l Comte
si ma cansò ha sentit, no baixe al claustre.
SIC. Aquí'l vegeres altres voltes?
RAIG. Sempre.
No be mon cant sentia aquí baixava.
Aquest claustre està obert de nit y día,
y, fos l'hora que fos, la juglaresa
trobava'l comte aquí, li dava noves,
y alegra ja d haverlo vist, tornava
sa vida errant un'altra volta a empendre.
SIC. Quant jo dich que es estrany! Los cants mor-
[tuoris,
los ressos y la nit, lo dupte y l'hora,
mon cor angúnien, de tristesa omplintlo...
Si haurèm vingut a caure entre les urpes
del llop!... Hi haurà tal volta aquí emissaris
del Papa?... Inquisidors?... Déu no ho permete!
Perdut llavores lo missatje fóra,
y Montsegur perdut també... y nosaltres

perduts tots dos.

RAIG. No pas aquí. Los monjos
son tots del Comte, tots. Li son adictes
com l'ombra ho es al cos. Més que abadía,
un feudo per los Comtes es Bolbona.
Tot es de Foix aquí. Mira... Aquest claustre
lo manà fer lo Comte vell; lo temple
y lo convent, dels avis son; les rendes,
pels Comtes totes han estat donades,
y aquella porta . Veus?... *Senyalant la porta de ferro.*
Aquella porta
es lo panteó de Foix. Allí s'enterren
tots los Comtes de Foix. Allí enterraren
al Comte vell, Ramon Roger, que encara,
mort y tot, ab son nom fa que s'esberle
la terra sota'ls peus de Fransa y Roma.

SIC. Prou sé que Foix ho es tot aquí. La serra
dels Pirineus no'n conegué may d'altre
ni més alt, ni més noble, ni que tinga
més valensa y virtut. Per tot se'l troba.
Foix, Foix per totes parts. Foix y Foix sempre!
Com ell ho vulga, Montsegur se salva.

RAIG. Y ell ho voldrà. Més... lo temps vola.. Mira,
un monjo surt del temple... Preguntemli
si avuy al Comte podrèm veure.

Un monjo, tapada la cara ab la caputxa, surt de la iglesia y se disposa a atravessar lo claustre. Sicart se li acosta y li diregeix la paraula.

ESCENA IV

RAIG DE LLUNA, SICART DE MARJÉVOLS, *un monjo que es* LO COMTE DE FOIX

SIC. Pare,
som pelegrins, venim de Compostela;
y pel Comte de Foix, allà en Espanya,
un missatge'ns donaren. Podrèm vèurel
encar que sía intempestiva l'hora?

MONJO. *Sense mirarlo y d'una manera brusca.*
Lo Comte es mort.

RAIG. *Clavant sa mirada ab insistencia en lo monjo.*
Mort!

SIC. Mort! Justicia eterna!
La patria ha mort ab ell!

Sicart queda inmòvil, com ferit pel dolor. Més, serena Raig de Lluna, que no pert de vista al monjo, expiantlo en totes ses accións y moviments, lo deté,

agafantlo per l'hàbit, quan ja seguia son camí en disposició d' atravessar lo claustre y dirigirse a la escala del convent

RAIG. *Al monjo que evita ses mirades, girant lo cap.*
Ha mort lo Comte
de Foix, heu dit?... Y quàn?

MONJO. *Sense girar lo cap.* Aquesta tarde.
Per ell ara allí dins resen los monjos.

RAIG. *Ab gran resolució, segura ja d'haver encertat en son dupte.*
Donchs a bon hora ha mort. Jo aquí venía
per portarli un cartell de algú que'l repta
com feló y bausador.

Lo monjo, sens cuidarja d'amagarse, se gira de sopte ab furia, y agafant del bras a Raig de Lluna li diu:

MOMJO. Quí, misserable?
Quí donchs? hont es? quí parle aixís del Comte?

RAIG. *Ab un arranch de joya.*
Així us volía, aixís! Així us volía!
Oh, monsenyor, perdó! *Cayent de genolls.*
Bé prou que ho veya!
No es pel Comte de Foix lo sach del frare.

FOIX. *Esgarrapantse'l pit.*
Tu m'has trahit, ho cor!

Sicart, que ha contemplat ab emoció y sorpresa l' escena passada a sos ulls.

SIC. Es ell! Lo Comte!

RAIG. Vos hauría buscat fins en la tomba.
Sicart, per vós, porta un urgent missatge.

FOIX. No'l vull saber. Jo ja só mort. No queda
ja del Comte de Foix més que memoria.
Quan aquí avuy l'Inquisició penetri...
perque, vindrà, jo ho sé, vindrà ans del auba,
mort trobarà al que cerca, y si ses cendres
vol profanar, en hora bona sía...
aquelles no seràn les cendres sues.

SIC. Comte y senyor...

FOIX. No més. No vull saberho.
no vull saber rès més .. Guarda'l missatge,
y digues que has trovat ja mort al Comte.
Guarda'l secret també, que hi va ta vida!
Es un secret de mort!

Sonen les campanes de l'abadía tocant a morts. Se veu sortir als monjos de l'iglessia en professió, ab ciris encesos, portant un bayart ab una caixa de mort, que figura ser la del comte. La caixa va coberta d'un drap negre ab les armes de Foix.

Mirau! Ja venen!

Lo Comte s'emporta a Raig de Lluna y a Sicart darrera de una pilastra del claustre, Los dos obehetzen sense dir rès, pero mirant l' escena, com també al

Comte, ab extranyesa y ab una mena de terror y respecte.

Veniu aqui. Veureu passar l'enterro.

Comensa a passar la professó que atravessa l' escena, dret a la sepultura dels Foix. Lo Comte dirigintse als qu'estàn ab ell, fa que fixen sa vista en les armes de Foix estampades en lo drap que cubreix la caixa.

Mireu donchs com lo porten... No us ho deya?
L'escut de Foix! Veyeu?... Qui pot dubtarne
que lo mort es lo Comte?... Pobre Comte!
Déu l'haje perdonat, y lo cel haja!

La professó arriva devant del panteó, quedant depositat lo bayart a terra. Al obrir la porta, aquesta gruny d'una manera desapacible, fent també un gran soroll de ferro, al girar sobre sos golfos.

SIC. Senyor...

FOIX. Calleu! Calleu!... Obren la porta.

Dos monjos entren al fossar la caixa del mort, mentres lo Comte diu:

Ja a En Roger Bernard al panteó baixen
hont En Ramón Roger fa temps l'espera.
Ja'l fill es ab lo pare.

Moments de silenci respectuós, interromput sols pels resos dels monjos. Los que han entrat la caixa tornen a sortir, tancant la porta del panteó ab lo mateix soroll de ferro, y tots los monjos, resant entre dents, se dirigeixen a l'escala, pujant per ella y l'espectador los pert de vista.

Queden sols en escena lo Comte, Raig de Lluna y Sicart, que surten de darrera de la pilastra.

Y ara, vinga
l' Inquisició. Ja li he robat mos ossos
Si les cendres remou, no son les meves.
Per xò ho he fet, per xò Per xò enterràren
al monjo mort avuy en lloch del Comte.
Ja la pau de ma tomba està segura.

SIC. Ja que'ls inquisidors aqui han de vindre,
aquesta nit, aquesta nit mateixa
sortím d'aquí, senyor! Per mort vos tenen,
Ab nosaltres veniu! Mort en Bolbona,
ressucitar lo mon vos veurà un día
en Montsegur.. Veniu! Allí os esperen!
Pus que encara viviu, hi ha patria encare!

FOIX. No, Sicart, no. Ja es tart Ja no hi ha medi.
Tot es inútil ja. La patria es morta.
Si no ho vegés axís, si així no ho creya.
com donchs hauría abandonat sa causa?
Tot es perdut, Sicart, desde aquell día
en que lo Comte jove de Tolosa

pactà ab la Fransa y ab sos princeps, fentme
a mi mateix també pactar ab ella!
No't recordes, Sicart?... Tu, Raig de Lluna,
no't recordes també d'aquell alcàssar,
d'aquell castell de Foix sobre la roca,
Alt com los núvols, hont muntar podíen
sols los Comtes de Foix y sols les aigles?
Donchs bé,'l castell aquell inespugnable,
aquell castell... aquell de la llegenda,
en lo penol de sa enfilada torre
avuy tremola l'auriflor de Fransa
Y lo castell no s'ha ensorrat?... Y'l Comte
de Foix es viu? .. No, no. Morí aquell día
Com pot ser viu si en son castell s'arbora
lo penó de la Fransa y lo del Papa!
Deixeume, donchs, deixeume! ..

Fixant sa mirada en la porta de ferro.

Felís monjo,
lo que en lloch méu, fa poch, allí enterràren!
ab los Comtes de Foix al menys descansa
mentres que jo, desert d'amichs y joyes,
no sé hont ma tomba he de trovar un día!...
Mes no seré cremat al menys; més cendres
no seràn esbandides per los aires,
ni tampoch vindrà Izarn a profanarles.

A Sicart y a Raig de Lluna ab misteri.

Aquest matí hem sabut que avuy vindría
l'Inquisició a cercarme, y ja allavores
hem combinat, l'abat y jo, lo medi
de burlar ses pesquises. Per fortuna,
nos ha dat lo recurs la mort de un monjo.
Menys l'abat, tothom creu que ha mort lo comte
L'Inquisició!... Sabeu que fa ab ses victimes?
De viu en viu les crema, y ses despulles
esventa pels espays, o desenterra
los cossos morts, com fa la hiena inica,
per cremarlos també y per'esventarlos
Jo no vull, jo no vull que mon cadavre
profanat sía. Vull robar a Roma
lo que ja sols li puch robar: mes cendres
Vull un recó de terra de ma patria
hont ningú'm sapia may, hont ningú'm trobi;
sols ella, sols pus que'm tindrà en sos brassos.

Lo Comte queda meditatiu. Los altres dos personatges creuen ab veu baixa los següents versos:

SIC. Si no vé, estèm perduts, *A Raig de Lluna*
RAIG. Vindrà.
SIC. M'ho dupto.

Té fixo'l pensament en sa taleya,
y no voldrà venir .. y patria y rassa
ab Montsegur y ab ell veurèm concloure!

RAIG. Vindrà, t'ho dich.

Sicart veyent sortir al Comte de ses meditacións, li dirigeix la paraula.

SIC. Senyor, lo méu missatje
jo vos prech d'escoltar. Jo us ho demano!

Veyent fer al Comte un moviment repulsiu.

No'm cregau, si voleu, pero escolteume!
Esclarmunda de Foix, germana vostra,
y Llop de Foix, vostre germà, m'envien.
Tot disposat y tot a punt ho tenen
si'ls prestau vostre nom y vostre auxili.
De vós depén que Montsegur se salvi.
Montsegur!.. Fa trenta anys que desde'ls núvols
desafía'l poder de Roma y Fransa,
pero ja no pot més. Sitiat lo tenen
com may, lo senescal de Carcassona
y'ls arcabisbes de Narbona y d'Albi.
*Allí lluytar se veu al venerable
Bertràn de Sant Martí, als forts y nobles
Raymond de Parelhà, Guirau de l'Illa,
Roger de Mirapoix. Tots vos esperen,
tots confíen en vós, perque tots saben
que a vostra veu los Pirineus s'arbolen
per caure a una senya, tots a una,
*y esclafar, tots a una, als assetjaires.
Llop de Foix està a punt. També Esclarmunda
d'acort tots ab los batlles de Tolosa,
de Roca y d'Alamàn Tota la terra
del Sabartez, Lordat, Rabat, Cabanes,
Castellverdú, Pamiers, l'Ers y'l Fragosa,
tot s'alsarà, ruent de foch y d'ira,
al sentirse aquell crit de *Foix per sempre!*
que a's Pirineus ferèstechs fa conmoure
quan retruny per ses agres sotalades.
Sols se us espera a vós Una foguera
encesa en les congestes del Bidorta,
es la senyal de nit que dirà als nostres
que'l Comte vola en son socós y auxili.
Veniu, ja! Què espereu? .. Veniu! Ja es hora!
Tot de vós dependeix que ab vós, oh Comte!
se salva Montsegur o's pert per sempre,
y ab Motsegur y ab vós també la patria!

FOIX. Sicart, es un deliri. No te forses
la terra ja per renovar la lluyta
Gastades porta avuy aquesta guerra

ja dos generacións, y de nosaltres
avuy les mares totes abominen.
*Tot es mort y perdut. Ja no hi ha brassos
per sostenir un'arma; ni una plassa,
ni sisquera un castell, ni sols un barri,
hont lo penó de Fransa no tremoli...
Ni en la terra hi ha un pam que roig no sía,
tant ja n'està de sanch assadollada!
Hont es que avuy se pot trovar un home
apte a vibrar un'eyna per la lluyta?
Tot es perdut. Generacións enteres
ha colgat ja la pols de les batalles.
Hont es que avuy l'Inquisició no arriba
ab ses cremants fogueres? Per ventura
hi ha un sol recó de terra, un poble, un home,
que puga escorcollar lo que ella esbrina,
que escapar puga al llamp de ses requestes,
*de son bras, de sos odis de ses flames?...
Fa quarant'anys que sostenim la guerra,
guerra de foch y sanch, guerra implacable,
sens treva, sens pietat, ab febre, ab odi...
Ja no's pot més, no's pot! . No es que s'acabi
l'esperit: es la rassa lo que acaba...
Ves, Sicart Jo só mort. Vés, vés, y dígals
que'l sostenirse més es temerari,
que més valor que en resistirse, a voltes
hi ha més valor en resignarse a caure.

SIC. *Senyor per Déu! Pel vostre nom! Per l'ànima
y l'esperit de nostre santa terra!...

FOIX. Montsegur es perdut, perdut! Daría
*jo ma sanch tota si'l pogués salvarlo!

Sicart queda consternat. Raig de Lluna s'avansa.

RAIG. Ja heu sentit a En Sicart. Ara a mi'm toca.

FOIX. Y tu, què vols?

RAIG. Que m'escoltau, oh, Comte!
Un jorn allà, per lo fondal dels boscos
estesos en les valls de la Cerdanya,
esperonat garbós son cavall negre,
un cavaller venía de la cassa
Elm ni corasa duya, y de sa sella
penjava un cap de llop, sagnant encara.
Era en Ramón Roger, lo vostre pare
Cap al tart era ja. Ja fosquejava,
y cabalcava sol, que quan un Comte
de Foix va sol, va ab ell. y es prou companya.
Més ¡ay! que lo valor y la noblesa
ab los ardits y malvestats no casen.
Recullits entre'ls arbres y les ombres,

homs malvolents y assoldajats l'espiaven.
que allí, al aguayt per ell, posats tenía
son enemich capdal, lo senyor de Aura.
Pres fou lo Comte, y a un castell lo duren
hont entre murs y ferros lo desaven.
Passada ja la mitja nit, quan l'hora
de sa mort amatenta s'atansava,
la porta vejé obrir, y entrar per ella,
com un estel d'amor y d'esperansa,
un rajolí de llum que precehía
a una hermosa y gentil garrida dama.
«—Mon espòs vol ta mort y jo ta vida »
digué a Ramón Roger. Estela d'Aura:
»Gelós ell d'uns amors que ja passaren,
»per tu manté en son cor odis que maten,
»y jo, gelosa de recorts que cremen,
»per tu en mon cor mantinch fè y amistansa.
»Ves! Fuig! Com altre temps, la porta oberta
»del passadis secret trobaràs ara,
»y amarrat a l'anella'l cabal negre
»que avuy s'emportarà al qui avans portava.»
Y ell llavors li digué: «—Te dech ma vida.
»Escolta, donchs, mon sagrament, oh, dama!
»Ni jo ni'ls meus jamay, tant con Foix duri,
»als teus hem de mancar en la desgracia,
»en penes o en perills. Pau a mos ossos
»no done Deu si manco a ma paraula!
»Y si, jo mort, tos fills dels méus impetren
»socós un jorn, y als teus mos fills no amparen,
»jo de ma tomba sortiré llavores
»y cumpliré per ells, que un Foix no falla!»
Això se conta que passà entre'l Comte
Ramón Roger de Foix y Estela d'Aura.

FOIX. Y bé, donchs, què vols dir?

RAIX. Vull dir que'l día
es ja arrivat de que'ls de Foix cumplesquen.
En Montsegur, y al mitj dels braus que lluyten,
hi ha una dama que's diu Estela d'Aura,
y ab ella ses dos filles, que en ses venes
sanch de Foix senten corre, segons diuhen
Si's salva Montsegur, elles se salven,
y complert serà el vot del vostre pare.

FOIX. No pot ser.

RAIG. No pot ser?

FOIX. Tot es inútil.
Montsegur es perdut, perdut per sempre!
La terra es tota avuy de Fransa y Roma
Davant l'Inquisició ja no hi ha patria.

RAIG. No voleu, donchs?
FOIX. No puch.
RAIG. Déu un miracle
farà llavors perque salvarse puguen!

Se dirigeix ràpidament a la sepultura dels Comtes de Foix y dona tres cops a la porta de ferro, que s'ouhen retentir y ressonar d'una manera fúnebre en la concavitat. En seguida, aplicant sos llabis al pany de la porta, crida al Comte vell. Lo Comte y Sicart l'observen ab sorpresa.

RAIG. *Cridant.* Ramón Roger!
FOIX. Què fas?
RAIG. Crido a ton pare.
Ramón Roger, Comte de Foix! *Cridant.*
FOIX. Qué'ts folla?
RAIG. Sa tomba deixarà. Pau a sos ossos
Déu no ha de dar, si manca a sa paraula.
Ell vindrà. Tu ho veuràs. Ell era un home
y pus lo fill lo sagrament oblida,
lo pare'l cumplirà, que un Foix no falla!
Ramón Roger! *Cridant.*

Lo Comte, prenent una resolució ràpida, s'acosta ahont es Raig de Lluna, l'arranca de la porta ab violencia, y diu de cara a la sepultura.

FOIX. Dormiu en vostra tomba,
dormiu tranquil, Comte Ramón, mon pare!
Lo vot se cumplirà!
RAIG. *Ab gran alegria.* Déu benehesca
al qui aixis honra als seus, honràu sa patria!
SIC. Senyor! Senyor!
FOIX. Ves, donchs, Sicart, no tardis.
Que encenguen la foguera en lo Bidorta!
Ja lo Comte de Foix surt a la guerra,
y al menys sabrà morir, si no pot vencer.
Ves, donchs, Sicart!

Sicart se disposa a sortir, pero's topa ab en Corbari qu'entra apresuradament, havent pogut sentir les últimes paraules del Comte.

ESCENA IV

LO COMTE DE FOIX, RAIG DE LLUNA, SICART *y* CORBARI

COR. Es tart!
SIC. Déu méu!
RAIG. Corbari!
FOIX. Corbari! Tu!
COR. Jo só.
FOIX. D'hont vens?
COR. Oh, Comte!

Ve ja tart vostre noble sacrifici.
Montsegur ha caigut!

RAIG. Caigut!

COR. Despreses,
enderrocades ses muralles cauhen
pels precipicis del Abés.

SIC. Oh, patria!

COR. Ses torres, que del cel eren vehines,
sos murs, que més que ab cals, ab sanch de
atapits foren, sos marlets y fossos, [màrtirs
ara en aquets moments, tot ho nivella
lo magall del creuat. Demà, tal volta,
de Montsegur no quedarà ja rastre.

SIC. Mes, ells? Sos defensors?

COR. Ay! Ja no queda
ni rastre d'ells tampoch.

SIC. Morts!

RAIG. Morts!

COR. Hi havía
allí la Inquisició.

FOIX. Cremats!

COR. Pels ayres
jo he vist volar ses cendres.

FOIX. Oh, Corbari!
Y tú ho has vist!

COR. Ho he vist desde la serra
y d'en mitj la munió que s'estremía
d'horror y esglay. Ho he vist, y visch encara!
Veníu ay! y escoltau, si teníu forses
per'escoltar, com jo he tingut per veureu!
Prop del Abés se troba l'esplanada
escullida pel camp del sacrifici
A vista del castell, lloch de ses glories,
alsar vejeren los cautius la pira
formada ab tronchs dels arbres rehinosos
y ab lo bruch y'ls abriulls de les montanyes.
Allí a tots los portaren. Trescents eran,
de les humanes glories nobles hèroes,
de la romana patria darrers màrtirs!
Allí moriren tots, tots! Hecatomba
humana, gegantina, formidable
fornall inmens d'expiatories víctimes
com may s'havía vist, y com un'altra
tal volta no veuràn ni homes ni segles!
*Jo ho vegí! Jo ho vegí!... Com poden veure
cosa aytal ulls humans sense cegarse?
Prime una mar de foch ab rojes ones
vomitant pels entorns torrents de flames;

després, una columna de fumera,
un núvol negre, a tomballons pels ayres,
tot encès de centelles y d'espurnes
que pels espays lluhíen, com si fossen
*les ànimes que als cels se recullíen
Encara ho veig, encara! Al *Veni Spiritus*
cantat pels bisbes de Narbona y d'Albi,
pel clergue y pels francesos, que la pira,
butxins d'honor, inmòvils rodejaven,
responíen les víctimes a coro,
cantant, d'en mitj lo foch que'ls engolía,
l'himne sant dels amors y de la patria.
Allí períren tots. Allí acabaren
entorn d'En Sant Martí, lo gran patrici,
tots quants fins ara en Montsegur tingueren
lo penó de la patria enlayrat sempre;
y allí també moríen en les flames,
entorn d'Estela de Aura y de ses filles,
aquelles nobles dames, un jorn reynes
de corts d'amor y gentilesa, tendres
manyagues colometes, a sos dolsos
nius de amor per la guerra arrabassades.
Quan torne'l sol un'altra volta a nàixer,
ja allí no trobarà les altes torres
ni'l penó que ab sos raigs empurpurava.
Sols trobarà en lo pich un munt de runa
y perdut en la vall un grapat d'ossos
negrenchs o calsinats. Es lo que queda
ja sols de Montsegur y de la patria.
Còm es possible, donchs, còm es possible
que quan ja tots son morts quedèm nosaltres?

FOIX. No es pas possible. Tens rahó, Corbari.

Apareixen en lo alt de la escala del convent, y comensen a baixar al claustre, inquisidors seguits de monjos y gran tropell d'homes d'armes. Devant de ells baixen servents ab antorxes enceses.

RAIG. Inquisidors! *Que'ls veu venir, diu ab terror al Comte.*

FOIX. *Seré.* A temps arriven. Sempre
van los corbs a la flaire de carn morta.

ESCENA ÚLTIMA

Dits, IZARN, INQUISIDORS, MONJOS

Lo claustre s'omple d homes d'armes, de monjos y de inquisidors ab Izarn, lo gran Inquisidor. Detràs d'ell se coloca lo penó de la Inquisició rodejat de guardies. Izarn es un home alt, sech, de facciòns dures, de mirada fosca, fret e impassible.

COM. *Dirigintse dret a Izarn y encarantse ab ell.*
Se perque vens, Izarn! Se que't digueren
que lo Comte era mort, y t'enganyaren.
No baixis pas a profanar les tombes
en busca de unes cendres que no tenen,
que encare visch. Tu que'm coneixes, míram...
Aquí'm tens viu, Izarn. Jo só lo Comte!
Só lo que ans era... Crech lo que avans creya.
Só tot dels méus, dels méus y de la patria,
y pus la patria ha mort, jo no puch viure,
que sols per viure y per morir ab ella
fou la casa de Foix un jorn nascuda.
Portaume al foch, que tot ho purifica,
y que al purificarme, ab ell la tara
rentarà del pecat comès pel Comte
de Foix lo día que pactà ab vosaltres!
Mes cendres esventau! Que'ls vents les portin
los Pirineus amunt! Pot ser que un día
sos pichs se vejen coronats de nobles
venjadors de la patria, nascuts d'elles!
Esventau ja mes cendres! Esventaules!
Are ho vull, si avans no: perque al extendres
dels Pirineus per la espadada serra,
han de deixar de Foix ample memoria,
que'ls veniders invocaràn un día
com crit de salvament y mot de guerra,
quan alsin, per venjarsi de vos odis,
ab ella'ls Pirineus, y ab ells la terra!

IZARN. Portaulo, donchs! *Fredament.*

RAIG. *Despullantse de son hàbit de peregrina y quedant de juglaresa.*
Y ab ell també nosaltres,
que d'ell som y la patria.

IZARN. *Ab gran fredor als séus.* A tots.

Los homes d'armes rodejen al Comte, Raig de Lluna, Sicart y Corbari. Mentres se'ls emporten, diu:

Lo Comte
en nostres mans, y Montsegur en runa!
La terra es nostre, donchs. Honor a Roma!

CAU LO TELÓ

ACTE TERCER

LA JORNADA DE PANISSARS

En l'any de 1213 y en son mes de febrer, fou la cèlebre y funesta batalla de Muret, hont perí lo rey d'Aragó Don Pere II, *lo Catòlich y lo Noble*, que había acudit en auxili del Comte de Tolosa y demés senyors provensals.

Ab l'èxit de aquesta batalla triunfaren pel moment la creuada de l'Iglesia y Simó de Montfort, capdill dels aventurers francesos; però també, llavors, aquella guerra apellada ***dels albigens***, comensà a pendre un caràcter de més greutat que'l que avans tenía y d'extraordinaria trascendencia.

Pogué veurers, de un modo clar y evident, que Simó de Montfort, y després de sa mort, son fill Amaury, extenfen son domini passant per sobre de tot y cuidant de sos interessos propis, de preferencia als de la Iglesia. La qüestió del dogma quedà relegada, y sols s'atenía al saqueix y la conquesta. Y encare, per més greutat, la cort de Fransa, que fins llavores había permanescut en cert modo retreta, sense pendre part directe en la invasió meridional, cregué que era arrivat lo moment d'intervenir. Felip August entrà en grans recels al saber l'importancia de les conquistes de Montfort, y temerós de sa influencia com bras y com espasa de la Iglesia romana, se resolgué a impedir la formació d'un nou regne de Aquitania, fent valer los drets de la corona de Fransa sobre'l Mitjdía de la Galia.

Desde llavors Fransa caminà ab pas segur y ferm a la realisació de son ideal, que consistía en lo domini dels Pirineus.

Los barons que formaven la lliga pirenàica y la nacionalitat meridional, no's donaren per vensuts ab la trista jornada de Muret, y encare intentaren un darrer esfors en oberta y desesperada lluyta; però acabà per ser tot inútil. Porfiada fou la contenda, inmensos lo sacrificis, molt los desastres, innumerables les víctimes, grans les catàstrofes. Tot resultà infructuós pel manteniment de la patria provensal. La guerra, que havía comensat per un caràcter relligiós, lo prengué de rassa, de dominació y de conquesta. Un darrera d'altre foren desapa-

reixent los grans baróns y les cases senyorials que formaven la Lliga pirinaica, vensuts los uns, desconhortats los altres, morts los més ferms, acabant la majoría per entrar en pactes y conveni ab lo monarca francès. Fransa se feu senyora y mestresa dé tot, excepció feta pel moment de les encontrades que eren encare de la casa d'Aragó.

Lo Llanguedoch, la Provenza, tot lo Mitjdía, veyen ab greu dolor l'establiment dels francesos en un país al que eren extrangers y que'ls rebutjava. Aixís es que pels anys de 1271 molts barons, de comú acort, s'oferiren al encare llavors infant aragonès D. Pere (més tart Pere III *lo Gran*,) instantlo a que els capdellés pera reclamar lo Llenguedoch, al que la corona d'Aragó tenía drets llegítims. Està fora de dubte que lo jove Princep aceptà, arribant fins a reunir forses ab que disputar al rey Felip lo Mitjdía de Fransa; però son pare Jaume *lo Conqueridor*, que havía posat sa firma al peu del tractat fet ab Sant Lluis, preocupat per altres projectes y no volent tenir per adversari en aquells moments a Felip *l'Atrevit*, ja aleshoros rey de Fransa, s'oposà a les idees de son fill y no permeté la realisació de sos plans.

Vingut l'any 1276, y ab ell la mort d'en En Jaume *lo Conqueridor*, Pere III ocupà'l trono d'Aragó, y al poch temps fou invitat pels sicilians, los quals vingueren a demanarli sa protecció, oferintli lo trono de aquelles illes.

Coneguda es de tothom la sangrenta revolució que ocorregué en Sicilia l'any 1282, iniciada en Palerm al toch de Vespres ab la matansa dels francesos que teníen tiranisada aquella illa sots lo jou del rey Carlos d'Anjou, a qui los sicilians anomenaven *Carles sens mercè*. Les famoses Vespres sicilianes donaren per resultat que los principals barons y prohoms de Sicilia, cansats ja de sufrir baix lo poder tirànich de Carles d'Anjou, oferiren lo trono a Pere III d'Aragó, impetrant son ausili pera deslliurarlos de Carles d'Anjou, qui se presentà ab son host devant de Messina, desitjós de recuperar son perdut regne. Acceptà don Pere, y ab sos barons, sa host, sos almugavers y sa flota arribà a Palerm, hont fou rebut ab gran entusiasme y proclamat rey de Sicilia, oferintse a guardar y conservar les *bones costums del rey Guillèm*.

S'afermà D. Pere en Sicilia, ab gloria per ell y per ses armes, y conseguí afermar també aquell trono per ell y per sa casa, no sens provocar les ires del Papa Martí V, qui, ofès al veure que's llensava de Sicilia a son protegit Carles d'Anjou, deslligà de sos juraments de fidelitat als súbdits del monarca aragonés y excomunicà a D. Pere, suprimintli lo títol de Rey, essent llavores quan aquest contestà al anatema del Sant Pare dihent que d'aquell jorn en avant s'apellaría *Pere, caballer aragonès, pare de reys y senyor del mar*.

Felip *l'Atrevit*, que tenía pretensións al domini dels Pirineus, cregué que era aquell lo moment oportú pera realisar les idees que un día sustentaren los Carlovingis, respecte a portar fins al Ebro les fronteres de Fransa. Trovà al Sant Pare perfectament disposat. Martí V desitjava venjarse del Rey D. Pere, y acceptà per complert los projectes de Felip, que volía sentar a son fill segón en lo trono d'Aragó per'aixís assegurar lo domini del Pirineu.

Excomunicat ja D. Pere, lo Papa dona'l regne d'Aragó a Carles, fill segón del Rey de Fransa, y llavors aquest, armat ab la bula Pontificia, se disposà en sò de creuada, a invadir los dominis aragonesos. Se tractaba sencillament de fer en Catalunya y Aragó lo que s'havía fet en lo Mitjdía de Fransa, donant a la expedició lo verdader caràcter de creuada y marxant ab ell un cardenal Llegat del Papa. Formidables aprestos se feren, se posà un gran exèrcit baix peu de guerra, y Marsella, Aigues Morats, Gènova y Narbona vegeren en sos ports reunirse grans estols, disposats a traslladar trescents mil homes a Catalunya. Cent vint galeres devíen protegir aquelles naus de transport. Felip fou a recullir l'auriflama a Sant Denis, y emprengué la marxa ab sos dos fills, portant al Llegat pontífici en sa companya.

Los inmensos preparatius que's feren per la empresa, lo propi que l'aplicació de les indulgencies que als creuats se concediren, donaren ben a compendre la importancia que la expedició tenía y l'éxit que d'ella s'esperava.

Lo Rey D. Pere, ab gran valor y heroisme, se preparà per la defensa, apresurantse a reconciliarse ab los barons aragonesos y presentantse a ocupar los Pirineus ab tota quanta gent li fou possible per'impedir lo pas als francesos. Era llavors l'any 1285.

La noblesa catalana, principalment la que tenía sos dominis en la zona pirenaica, se posà resoltament al costat de son Rey, y les serres del Pirineu s'erisaren de tendes, de campaments, d'homes, d'armes, y de tota clase de servents y de milicies, tot disposat pera defensar la nacionalitat amenassada derrera d'aquelles muralles naturals que tenen per marlets inespugnables e inaccessibles penyes. D. Pere ab la flor de sa gent acampà en lo coll de Panissars, que domina'l lloch hont s'alsa avuy lo castell de Belle-Garde, sobre'l qual se veya llavors encare la torre pompeyana.

Los francesos arrivaren de aquelles montanyes sense atrevirse a franquejarles al veurerles tan formidablement defensades, y permanesqueren quinze díes en prudent espectació, limitantse per de prompte Felip *l'Atrevit* y lo Llegat del Papa a enviar un missatge al Rey don Pere amonestantlo perque cedís la corona al qui lo Papa havía anomenat Rey d'Aragó.

—Mos antecessors, contestà D. Pere ab orgull, conqueriren aquestes terres ab llur sanch, y ab sanch tenen de adquirirles, los que d'elles me volen desposseihir.

Manà llavores lo Monarca francés atacar lo Coll de Panissars, pero ans de que ses gents arrivessen al camp del Rey d'Aragó, los almogavers caigueren sobre'ls francesos obligantlos a retrocedir.

Perduda estava l'expedició, si'ls relligiosos d'un monastir d'allí prop no haguessen indicat un pas pel qual pogueren entrar los francesos en Catalunya, burlant la vigilancia del Rey don Pere que degué abandonar son plan per'empendre en altres punts la campanya.

Lo perill era greu pel Rey d'Aragó. Afortunadament per ell, tot lo pais s'alsà en armes pera defensar lo que diriem avuy integritat nacional. Solsament tres mesos eren trasco-

rreguts desde l'entrada dels francesos, quan comensà per ells la època dels desastres y desventures. Les armades franceses fóren desbaratades en la mar per los almiralls aragonesos Roger de Lauría o de Lluria y Ramón Marquet, mentres que per terra sos destàcaments eren vensuts pels senyors aragonesos y catalans, veyentse en gran apuro la host francesa davant la ciutat de Girona, ab gran fermesa mantinguda per un dels més alantats hèroes que ha tingut la casa de Cardona.

Felip *l'Atrevit*, al passar revista a son exèrcit, tan poderós poch abans, trobà que de sos trescents mil combatents, sols li quedaven tres mil caballs y quaranta y tres mil infants.

A últims de Septembre l'exèrcit francès se decidí a empendre la retirada abandonant sa empresa, y'ls restos d'aquella tant poderosa host, emprengué lo camí del Rosselló, escoltant la llitera en que portaven malalt, poch menys que mort, al Rey de Fransa. Ja allavores no trobaren per sortir de Catalunya lo pas del Pirineu que per entrar en ella los havía facilitat la traidoría d'uns monjos Lo Rey don Pere ocupava tots los passos, tots los punts dels Pirineus, ab ses tropes y ab sos intrèpits é indomables almugavers.

Felip l'*Hermós* hereu del trono de Fransa, que per la malaltía del Rey son pare feya de capdill en aquella retirada, comprengué la greutat de la situació. No hi havía manera de atravessar lo Pirineu. Los francesos estaven perduts. Felip *l'Hermós* al veurers en aquest conflicte, envià un missatjer al Rey don Pere, son oncle, com germà qu'era de sa mare la Reyna de Fransa, demanantli pas lliure pera la familia Real, pel Cardenal Llegat, per la cort, per tota la host, y don Pere, ab gran hidalguía y caballeresca generositat, oferí y donà sa paraula de deixarlos passar a tots en pau, si bé manifestà recels per la part dels servents y almugavers, als qui ignorava si podría contindre.

Per millor lliurarse de la venjansa d'aquella gent indòmita, Felip *l'Hermós*, agrahit a la generosa oferta de Don Pere, fiu circular la nova de que son pare havía mort y que la llitera no portava un malalt sinó un cadavre. La estratagema triunfà fins a cert punt. Quan la llitera ab cortines negres aparegué en l'alt del coll de Panissars, los catalans y aragonesos, amos dels passos y desfiladers, intentaren caure sobre l'exèrcit enemich, pero molts foren los que pararen, son impuls manifestantlos que's devía tenir consideració al Rey mort. Don Pere fou qui més trevallà pera sossegar los ànimos y contenir les ires En và los almugavers, ab sa feresa habitual se arremolinaven al seu entorn, cridantli:—«Senyor, firàm; senyor, vergonyal»—Don Pere, fidel a sa paraula, els anava detenint, fins que, després d'haver acabat ab ses forses, prechs y amenasses, y quan ja havía passat la Cort ab la llitera no tingué més recurs que deixarlos lo camp lliure sobretot al veurer que les gents del Almirall Roger de Lauria, los almugavers y los mil homes de marinería trets de les galeres, embestien als francesos, fent en ells gran destrucció y matansa.

Per fortuna, com dit queda, ja eren passats los nobles, la

llitera y lo cos principal. Don Pere, a qui'ls seus atiaven y a qui fustigava son ardor bèlich, fiu llavores desplegar sa senyera, vensut per la fatalitat dels succesos, superior a tota humana previssió, y al crit de *Aragó! Aragó!* deixà que'ls seus seguissen l'exemple d'en Roger de Llúria y de ses gents.

La matansa de francesos fou molta, y aixís es com tingué lloch aquella cèlebre jornada de Panissars, que sent al mateix temps venjansa de Muret y de Provenza, afermà la llibertat dels Pirineus y assegurà l'independencia de la corona de Aragó.

En aquests últims fets, en aquesta famosa jornada de Panissars, es hont l'autor ha trobat lo terme y fí de sa trilogia o poema dramàtich apellat *Los Pirineus.*

LOS PIRINEUS. CAMPAMENT DELS ALMUGAVERS EN LO COLL DE PANISSARS

En lo fons les montanyes ab camins practicables. Al peu d'un turó dos o tres tendes de campanya. Una gran foguera en torn de la qual hi ha un grupo d'almugavers, mentres que los altres estàn distribuïts per l'escena, passejant, jugant o descansant sota'ls arbres.

En lo prosceni, al peu d'un grupo de arbres, una fossa oberta en la que està travallant *Raig de Lluna* a cops de càvech pera terminarla. Prop de la fossa una gran restallera de terra y pedres, y arràn d'ella un camí que passa l'escena y que per la dreta figura conduhir al campament del Rey. La fossa està a l'esquerra del espectador. Lo camp dels almugavers, a la dreta, en lo fons.

Comensa a vesprejar.

ESCENA PRIMERA

RAIG DE LLUNA, LISARDO y LLOMBARD *desseguida*

Raig de Lluna, que està cavant la fossa, canta la cansó de La mort de Joana. La juglaresa del primer quadro es ja una dòna vella, de més de vuytanta anys, pero entera y forta encara, que porta pintada en sa fesomía la resolució y lo caràcter. Sos cabells son del tot blanchs y caùhen sobre ses espatlles. Vesteix lo trajo de les montanyeses, y té a mà, prop de la fossa, una caputxa ab que's cubretx en moments donats.

Lisardo està de centinella en lo camí travesser, en disposició de veure als que venen de l'un o del altre cantó. En lo instant de alsarse lo teló, està parat, apoyantse en la escona, y escoltant ab gran atenció lo cant de Raig de Lluna.

Quan aquesta acaba de cantar, entra en escena lo adalit Llombard, que arriva per lo camí del campament Real.

RAIG. * *Cantant mentres travalla*

Mos amors se'n son anats
allà dalt a la montanya.
Ay, ay, pobreta de mi,
allà dalt de la montanya.
Quan mos amors tornaràn
ja estaré freda y gelada.
Ay, ay, pobreta de mí,
ja estaré freda y gelada.
Quan seré morta, enterraume
en lo bell fons de la cava.
Ay, ay, pobreta de mí,
* en lo bell fons de la cava.

LISAR. *Veyent arrivar al adalit, y adelantantse a rèbrerlo,*
Déu vos guart, adalit!

LLOM. Y a tu, Lisardo.
Es l'hora de ta guardia?

LISAR. Ja termina.

LLOM. No hi pas rès de nou?

LISAR. Fa poca estona
un missatger vingut de la Junquera,
que ha passat gint y leu prop dels francesos,
nos ha portat novelles.

LLOM. Còntem

LISAR. Conte
que l'host està perduda; que no tenen,
en mitj de son destret y sa fretura,
més esperansa que la fuyta, Sembla
que avuy mateix, aquesta nit, sens manca,
alsaràn tendes. No més tart que a l'hora
del gall cantant, aquí'ls tindrèm.

LLOM. Lisardo,
no serà certament per esta nova
que't donaré albixeres. Ja ho sabía.
Justament per donàrmela'm cridaren
fa poch al camp; més, com ma llengua es lliure
jo ja l'hi he dit al almirall quan penso.

LISAR. *Ab alegría.* Heu vist al almirall Roger de Llúria?

LLOM. L'he vist, y també al Rey.

LISAR *Ab entussiasme.* Al Rey!

LLOM. Lisardo,
quan tu parles del Rey, t'exaltes sempre.

LISAR. *Que's deixa emportar per un moviment de cor.*
Perque es mon Déu.

LLOM. *Sorprés.* Ton Déu!

Lisardo se veu perdut, haventse deixat arrastrar pel cor; tem esser descubert al veure com Llombard lo mira de fit a fit, y procura reprimirse donant un

altre giro a les paraules comprometedores que se li escaparen.

LISAR. Lo de ma terra.
No so jo de Sicilia? Y per ventura
no es ell, lo nostre rey, qui a deslliurarnos
vingué, de Carles *Sens mercè?* Sa gloria
es gloria de ma patria, y també meva;
y per xò sols, per xò, perque a ma patria
ha deslliurat, y serva les antigues
costums del rey Guillèm, per xò l'estimo;
per xò tant sols ab l'ànima y la vida
m'he fet almugaver, sols per seguirlo,
sols per vèurel de lluny, sols per donarli
ma sanch, si vol ma sanch; que quí a ma terra
lliura de servitut, mereix que'l fassen
rey d'Aragó y Sicilia, y rey de Fransa,
y rey de tot lo mon.

LLOM. Minyó, t'expliques
y parles com un sabi.. Jo ja ho deya
y per cert que ho he dit moltes vegades...
Més que un almugaver, sembles un patge
Ton parlar... ta figura... tes maneres
y tes costums... Si sembles una nina!
Més, tens pit y valor. T'he vist a proba,
y'l temps t'anirà fent.

Lisardo se sent inquiet y recelós, cercant manera de donar nou giro a la conversa, y aprofita un moment en que sent tararejar a Raig de Lluna la cansó provensal.

LIS. Llombard, digaume
si es que ho sabeu, quí es, donchs, la dòna aque-
que s'ha passat avuy tot lo sant día [lla
cantant y travallant en un fossa?

LLOM. Es Raig de Lluna, la gitana. Diuhen
que té molts anys, més anys dels que fan falta.
Es vella, molt, molt vella. També's conta
qu'allà, pels temps aquells de sa jovensa,
estigué a punt d'ser cremada viva,
y que's salvà tant sols per un miracle...
*Jo no ho sé... jo no ho sé... mes les gents diuhen
que quan la Inquisició anaba a cremarla,
desparegué, tot fentse fonadissa.
Això's conta Y també diuhen que es folla,
més jo sé bè que als folls Déu los ampara;
y per últim, es dòna molt entesa.
*que sab de tot lo mon secrets e histories.

Veyent aproximarse a uns almugavers que's dirigeixen a rellevar a Lisardo.

Y adeu, minyó, que tens aqui'l rellevo.

Lisardo es rellevat per un altre centinella. Llombard s'acosta a Raig de Lluna, que deixarà'l travall per conversar ab ell.

ESCENA II

RAIG DE LLUNA *y* LLOMBARD

Raig de Lluna deixa'l travall després de les primere paraules creuades ab Llombard, se separa de la fossa, se cubreix ab la caputxa, y baixa al proscenl seguint la conversa de l'adalit.

LLOM. Que estàs fent, Raig de Lluna?
RAIG. Cavo y reso.
LLOM. Més, què es lo que estàs fent?
RAIG. Veus? Una fossa
LLOM. La faràs per nosaltres.
RAIG. Per vosaltres,
adalit?. . No per cert. Per mi la cavo.
LLOM. Per tú?
RAIG. Per mí.
LLOM. Per tú?..: Donchs, què dius ara?
Per tú! . No ets inmortal?... Si tots ho diuhen!
Se diu que tú y lo Pirineu nasquereu
tots dos ensemps, lo mateix jorn. Tan vella
ets tú com ell; y diuhen que has de viure
tant com ell.

Manifestació de desdeny per part de Raig de Lluna.

Dígàm, donchs. Aquí... ab confiansa ..
la vetlla d'un combat tot se confessa,
y tot se diu... y's parla clar... Tal volta
demà ja serèm morts. Déu nos perdoni,
Quants ne tens d'anys... Tres mil?
RAIG. Ne tinch vuytanta,
segons lo compte que portau vosaltres.
Tres mil, y més, si'ls conto jo.
LLOM. Jo't creya
filla del Pirineu.
RAIG. No só sa filla.
Jo no he nascut aquí, sino a Granada,
mes aquí me portaren tot sent noya,
m'afillà'l Pirineu .. y llavors foren
per sempre més los Pirineus mos pares.
En ells visch, y ells en mí. Jo'ls am, jo'ls sento.
*D'ells visch y per ells visch. Sé ses histories,
ses llegendes conech, conech ses gestes,
conech tots los racóns d'estes montanyes,
sé'l nom de cada roca y cada espluga,

lo pas de cada coll, de cada riera
lo curs, y fins los nius que té cad'àrbre.
*Rès per mi hi ha secret, en aquets cingles.
Si fins se lo que senten . lo que pensen ..
perque, escolta'l que't dich, Llombard, escolta.
Estes montanyes . sents? .. sents?... sents? ..
Senyalant a terra, com si volgués ferli prestar atenció.
Respiren...
tenen un cor, y un pensament, y un'ànima.

LLOM. Pero, dòna. per Déu .

RAIG. *Interrompentlo.* Se'l que vols dirme,
se que tots, y tu ab ells, me creyeu folla.

LLOM. Jo no dich...

RAIG Pero ho sents. Escòltam ara
La vetlla d'un combat tot se confessa.
Ho digueres fa poch... Déu m'ilumina
Escóltam donchs, si't plau, Llombard, escóltam.
Los Pirineus tenen un cor... y viuhen.
Quan sortiren del mar, fou per ser lliures,
per tenir llibertat .. y per donarne
Quan jo vinguí la primera volta, totes,
totes les fonts de vida aquí brotaven
Cada turó un castell, senyera al aire;
cada castell un paradís; cada home
un pensador, un trovador, o un héroe,
cada dama una Reyna encisadora,
emperatrix d'amors y gentilesa;
cada Puy un aplech de festa y gala;
cada Iglesia un santuari de fè viva;
cada abadía un temple de sabiesa,
y un espill de franquicies cada poble.
Tot se perdé, tot se perde lo día. .
ho vegeren mos ulls.. y encara ho veuhen
lo día que vingueren los francesos,
portant al pit la creu del Apostòlich,
y en Simó de Montfort ab ells y ab ella.
*En Simó de Montfort, fera golosa,
*que may tingue perdó ni al cor ni als llavis,
En Simó de Montfort, que de l'Iglesia
no fou bras, sino llamp. Morí la patria,
la malhaurada y esplendent Provenza,
*espill d'honors y llum de tota gloria,
la noble hereva de la Roma antiga,
la que com filla els Pirineus miraven,
canèfora gentil; la que com Grecia
portava l'urna dels amors que'ls aires
*missatgers per los àmbits espargien.
Tot fou passat a fil d'espasa, pobles,

castells, ciutats, la noble Carcassona,
la indomable Beziers, la que d'Atenas
fou filla y fou rival, mare Tolosa,
lo gran castell de Foix que quan issava
damunt ses torres son penó de lluyta,
alsave'ls Pirineus tots d'una pessa;
y sobre tanta runa y tant incendi,
y sobre tanta mort y desventura,
encara'ls vents les cendres esbaldiren
dels nobles trescents martirs que en la pira
de Montsegur la Inquisició cremava.
*Tot se perdé, Llombard, castells y viles,
ciutats, pobles y patria... Sols quedaren
los Pirineus, y en ells... y en ells reclosa
*la llibertat, la patria de les ànimes.

Llombard fa un moviment per parlar. Raig de Lluna 'l para, y segueix:

Mes, venjansa's farà, venjansa prompte,
t'ho dich, Llombard. Avuy totes les serres
que han vist aqui al francès, criden venjansa
Per xò Deu ha portat aqui als francesos.
Lo coll de Panissars serà sa fossa.
Per xò aqui hos ha portat a tots vosaltres,
perque no'n quedi un d'ells. Lo Rey en Pere
es l'elegit de Déu. Prou se'n recorda
de la jornada de Muret, infausta,
en que morí lluytant lo rey son avi.
Avuy los Pirineus son sa revenja;
y venjats quedaràn avuy per sempre,
avuy a un mateix temps, al rompre l'auba,
Muret, los Pirineus y la Provenza.

Llombard tracta de interrompre novament, però Raig de Lluna segueix sens deixarlo parlar

*Y avuy també, adalit, avuy no'n duptes,
complerta quedarà la profecía
d'aquell Comte de Foix que al morir deya:
«Esventau ja mes cendres, que al estendrers
dels Pirineus per la espadada serra,
han de deixar de Foix ample memoria,
que'ls veniders invocaràn un día
com crit de salvament y mot de guerra
quan alsin, per venjarse de vos odis,
ab ella'ls Pirineus y ab ells la terra.»

LLOM. Mes jo't puch dir que avuy ..

RAIG. *Impacient al sentirse interrompre, y no deixantlo seguir.*
Escolta y calla,
que Déu ha fet als homes de dos menes:
per saber y parlar als uns, y als altres

per callar y escoltar. Calla, y escolta...
T'he dit que'ls Pirineus tenen un'ànima.
Sabs tú per què tant alt sos pichs remunten?
Per acostarse a Deu; per'ensenyarvos
a tots quants no ho sabeu, que la fè salva ..
sabs per què coven foch en ses entranyes?
Perque'l fòch es l'amor, que purifica;
l'amor pur que alsa'l cor y que l'enlayra
com hostia consagrada fins als núvols,
en holocausto al Déu de cel y terra...
Sabs per què tenen tradicións y timbres,
y llegendes, y glories, y paradge?
Perque en los Pirineus està la patria,
la vera patria, la que sent y parla
la llengua de la terra llemosina,
la que, amorosa, falaguera y dolsa,
tenint per cor als Pirineus ombrívols,
estén sos brassos d'un cantó y del altre,
y ab son abràs d'amor y de ternura
*enclou y amorosix la mar llatina.
Y sabs per què m'has vist cavar ma fossa?
Perque quan haja avuy lo rey En Pere
derrotat al francès cumplint la tasca
que no pogué en Muret lo rey son avi,
quedarà proclamada pera sempre
la llibertat dels Pirineus. Jo espero
tant sols assò pera finir ma vida
Lliures los coneguí, los deixo lliures.
Per xò tan prompte com hagueu vosaltres
descombrat d'estes terres als francesos,
butxins en Foix y en Montsegur, tranquíla
jo m'ajaure en ma fossa, y ans de cloure
mos ulls per sempre més, diràn mos llavis:
«Jo ja he viscut Los Pirineus son lliures.»

LLOM. Donchs mira, Raig de Lluna, si això esperes,
te queda temps de viure.

RAIG. Què dius ara?

LLOM. Dich lo que sé. No ho vol lo rey En Pere.

RAIG. Y què es lo que'l rey vol?

LLOM. Vol que'ls francesos
passen sens torb y sens perill ni pena.
Lo pas dels Pirineus els assegura.
M'ho digué l'almira'l. Aquesta es l'ordre.

RAIG. L'ordre de què?

LLOM. De respectarlos. Diuhen
que ve malalt o mort en sa llitera
lo rey de Fransa, y que son fill lo príncep
ha demanat al rey En Pere guiatge

y salvament per ell y son exèrcit.

RAIG. Y'l rey ha consentit?

LLOM. Par que'ls vol vèncer,
millor que ab la derrota, ab la clemencia.
Jo no ho entench així, més així ho manen

RAIG. Y per xò habeu vingut ab tant estruendo
de armes y gents a pendre tots los passos
del coll de Panissars, per aturarlos?

LLOM. *Molt capficat, mirant lo camp dels seus, y senyalantlos.*
Quan jo'ls hi digui als meus l'ordre que porto!...

RAIG. No ho saben pas encara?

LLOM. No, no ho saben,
mes l'almirall a mi m'ha donat l'ordre.
Lo senyor rey ha fet cridar fa un'hora
que seguesca tothom la sua senyera,
y que nul hom fers no ferint ella,
menys d'un senyal que vinga al rompre'l día
a rompre també l'ordre que han donada.

RAIG. Y quin es lo senyal?

LLOM. No puch pas dirho.
L'almirall me l'ha dit... y mut!
Fent semblant de cloure els llavis.

RAIG. Me sembla
qu'això no serà pas.

LLOM. Lo rey ho mana,
y ordre del rey es lley.

RAIG. La lley divina
diu que s'ha de acabar ab los francesos...
y es lo moment. No'n trobareu cap altre.

LLOM. Mes, es la lley.

RAIG. Ni es lley, ni pot pas ésser;
y quan manca la lley, hi ha la justicia.
Vesten donchs ab los teus. No passis pena,
que avuy acabarèm ab los francesos,
y... jo me'n vaig a terminar ma fossa.
Adéu!

LLOM. Adéu!
Llombard al despedirse de Raig de Lluna y al anarsen, se troba ab Lisardo que atravessa l'escena dirigintse al camp dels almugavers, y el saluda.
Adéu, minyó! *Se'n va.*

ESCENA III

RAIG DE LLUNA *y* LISARDO

Raig de Lluna que's dirigia a la fossa, sent lo «adeu minyó» del adalit, se gira, veu a Lisardo que se'n

va cap al campament, y'l crida, moguda per una idea repentina.

RAIG. Minyona!

Lisardo, tot soptat, deixa coneixer sa sorpresa, y diu, dirigintse a Raig de Lluna.

LISAR. Es a mi?

RAIG. A tú. Qué vols que't cridi Lisa?

LISAR. *Cada vegada més sorprès y estranyat.*

No us conech Qui sou vós?

RAIG. *Ab gran serenitat y dominant la situació.*

Qui ets tu, preguntam.

Un moment de Pausa en que les dugues se miren de fit a fit. Raig de Lluna segueix.

Allà, en la terra de Sicilia hermosa,
una gentil doncella, casta y pura
com la verge rosada al trench del auba,
vege al rey, quan lo rey entrà en Messina.
Fou jorn de gala aquell pels cels y terra.
*Raigs d'or, que no de sol, iluminaven
los blaus espays d'un cel serè, y s'omplíen
de flaires embaumats y brises dolses
*la terra y la ciutat, lo mar y l'ayre.
Lo rey entrà, llevades les senyeres,
de draps d'or la ciutat encortinada,
sots lo tàlam d'argent que sosten en
ab llanses d'or los cavallers y patges,
al sò metent de nàcres y trompetes,
*rodejat de sa cort y de ses gales.
ab son cavall destrantli per les regnes
los ciutadàns més principals y nobles,
y seguit de sa host caballeresca,
*servents y almugavers, senyors y cònsuls.
Y mentrestant, sos almiralls venien,
cenyit lo front ab llors de la victoria,
remolcant les galeres captivades,
ab la popa al revers, sonant les nàcres,
la vía a dins del port, ab les vensudes
y sotmeses senyeres del rey Carles
tiragascant pel mar.
Aixís entraba
lo rey en la ciutat; així'l rebíen,
lo jorn, ab tots los fochs del sol itàlich,
la nit, ab les ardentes lluminaries
de canella y brandróns, falles y torses
fessent semblant de jorn; aixís lo veya
tot passant la doncella de Messina,
y aixís fou, aixís fou com la doncella
s'enamorà del rey. Les papellones

s'enamoren del flam Embadalida
lo seguía per tot llisses y festes,
torneigs y carroussels, y quan fou l'hora
en que lo rey partía de Sicilia,
també'l segui, de mantinent, resolta
a lluytes y a perills, com ans a festes,
com va seguint lo flam la papellona,
y en home's travestí per no deixarlo,
y's fiu almugaver sols per seguirlo.
La doncella en Sicilia's deya Lisa,
y aqui l'almugaver se diu Lisardo.
Es aquesta ta historia?

Durant aquesta relació, Lisardo s'ha sentit combatut per una gran lluyta de sentiments interna, acabant per pendre la resolució de confessarho tot.

LISAR. Cert; aquesta.
*Jo no sé pas qui sou ni se m'atansa
com y perque sabeu la meva historia,
més tinch confiansa en vós. y a vós m'entrego.
Jo us he sentit cantar aquesta tarde
la cansó provensal que en ma infantesa
m'ensenyava ma mare, que era filla,
potser com vós, de la Provensa hermosa,
de la infelís Provensa malmenada
pels mateixos butxins de la Sicilia,
*de qui'ns deslliurà un jorn lo rey en Pere.
No sé qui sou, no ho sé. ni vull saberho;
més fío en vós. Jo sò una infortunada
a qui arrastra lo cor

RAIG. Lo cor, minyona,
es un gran enemich que va ab nosaltres,
del qui no's pot fugir perque es de casa.
*Me preguntes qui só. Só una llegenda
com no'n té pas los Pirineus cap altre.
Heretje'm creuhen uns y'ls altres folla,
iluminada'ls uns y'ls altres bruixa.
No só rès del que diuhen. Jo só un'ànima.
Jo crech en Déu, lo gran creador excelsior
que ha creat lo cel, la fè, l'ànima. l'ayre,
lo pensament. l'amor, tot lo invisible
y tot lo etern. Jo crech en ell. y l'amo.
Jo só la tradició fervent y viva
d'aquest país, y he vist ses desventures
y he vist com sobre d'ell caigué lo glavi
del gran inquisidor y dels francesos.
He vist sa mort, la he vist... y vull venjarlo.
Ja sabs qui só. Tu ets provensala, Lisa.

Lisardo fa un moviment de negació.

*Lo mateix. Tens sa sanch Ho fou ta mare.
Ab ton auxili conto.

LISAR. Si, conteuhi

RAIG. Sé que volen deixar, y d'axò's tracta,
lo pas lliure al francès, y sé, minyona,
que axò no pot pas ser. Si tu m'ajudes,
derrocarèm sos plans *Senyalant lo campament.*
Les gents aquelles
tots son almugavers. Hi ha que menarlos
a que no'ls obrin pas; y, com ells vulguen,
ni un sol sortirà viu d'eixa enclotada.

LISAR. Conteu ab mi. Jo us servire. Provenza
també ha seguit la vía dolorosa
que Sicilia seguí. Hi ha que venjarla.
A més, jo vull la gloria del Rey Pere.
Io l'am'.

RAIG. Què esperes d'ell?

LISAR. No rès espero.
Me contento ab amarlo, y per amarlo
vèurel tant sols de lluny. L'amor del ànima.
Jo l'am'd'amor, y d'amor visch.

RAIG. Oh, Lisa!
Jo també visch d'amor, també, minyona,
més d'amor d'odi. perque es cosa certa
que l'odi es un amor

LISAR. Un crim es l'odi;
l'amor una virtut y font de vida,
y qui te amor te fè. Jo tinch la santa
relligió del amor.

RAIG Jo la del odi.

LISAR. Jo am'un estel...

Aumenta la gatzara que hi ha en lo campament. Algunes almugavers, movent gran bulla, criden:

ALMU. Lisardo! Hont ets?. . Lisardo!

RAIG. Te cridan, vés Torna més tart Llavores
jo't donare a coneixe mon projecte

Raig de Lluna se dirigeix a sa fossa com per seguir son travall, però's deté, sentantse sota un arbre, se treu la caputxa, y assisteix com espectadora a l'escena entre'ls almugavers y Lisardo Los almugavers avansen en tropell al proscenl, portant molts d'ells atzes enceses y teyes, algunes de les quals deixen clavades en terra. Al trovarse ab Lisardo l rodejen ab crits d'alegria. Es ja negra nit.

ESCENA IV

RAIG DE LLUNA, *en segón terme, sentada sota d'un arbre.* LISARDO, ULLRICH, RIUSECH *y'ls demés almugavers. Comensada ja l'escena, a meytat d'ella poch més o menys, entra* LLOMBARD, *que's passeja sense dir rès, parantse alguna vegada prop del cercle que formen los almugavers.*

ULL. *A Lisardo.*
Lisardo, què fas, donchs? Còm es possible
que aixís nos deixes?... Es potser aquesta
nostre darrera nit, y tots voldríem
sentirte recitar altre vegada
com ho sabs ferho quan tu vols.

RIU. Recordes
la trova que'ns cantares l'altre día?
Aquella de...

LISAR. Bé prou que me'n recordo.
Aquella, segons crech, que fou composta
per un Comte de Foix que enamorava
a una regina d'Aragó. Comensa:
Aquelles montanyes,
que tant altes son,
me priven de veure
mos amors hont sont.

ULL. Es la mateixa.

RIU. No. Parlo d'un'altre.
Aquella d'una estrella .. Sabs?... Es una...

ULL. La cansó del estel?

RIU. Hoch La mateixa.

LISAR. Es molt trista. Y a més, tantes vegades
l'heu sentit ja...

RIU. No hi fa pas rès. Que es trista?
Demà'ns alegrarèm occint francesos
ab sos nobles, son rey, sos fills, sos bisbes
y son llegat y cardenal per tornes.
Càntans, donchs, la cansó, Lisardo; canta.

ULL. Càntala, si, Lisardo, que si es trista,
es cansó que va al cor.

LISAR. Sía en bon hora.
Os la vaig a cantar per contentarvos.

LA CANSO DEL ESTEL

CANTADA PER LISARDO

Estich enamorada, pobre de mi!
pobre de mi, Madona,

pobre de mi!
Mos amors son la estrella del demati,
del dematí, Madona,
del dematí
Les llums que l'acoloren son raigs d'or fí,
son raigs d'or fí, Madona,
son raigs d'or fí.
Veig que la estrella'm mira. Que'm voldrà dir?
Que'm voldrà dir, Madona,
que'm voldrà dir?
Jo creya que'm miraba; no'm mira a mi,
no'm mira a mi, Madona,
no'm mira a mi.
Tinch ja la sort fixada de mon destí,
de mon destí, Madona,
de mon destí.
Los amors de la estrella no son per mi,
no son per mi, Madona,
no son per mi
Feume enterrar, Madona, quan sía nit,
quan sía nit, Madona,
quan sía nit.
Y feume fer la caixa d'argent brunyit,
d'argent brunyit, Madona,
d'argent brunyit.
perque la estrella hi puga ben resplandir,
ben resplandir, Madona,
ben resplandir.
Aixís veurà la estrella, pobre de mi!
pobre de mi, Madona.
l'amor finit.

Moviment de satisfacció entre'ls almugavers y aplausos.

LISAR. Es trista, ja ho veyeu Es una historia
de una pobre doncella enamorada,
papellona d'amor, que al fi moría
de mort d'amors entorn la flama ardenta.
RIU. Es l'historia de totes les minyones
que ab ses falleres cerquen per los astres
lo que aqui abaix no troben.
ULL. Es molt dolsa
la cansoneta però trista... y parla
als sentiments del cor. Me plau la pobre
enamorada del estel
RIU. Lisardo,
qué no podríes recitarnos are
una trova de guerra, una llegenda?...
ALMU. Una de guerra, si
LISAR. Volèu que os conti

vostra historia mateixa, quan anareu
capdellats per nostre rey En Pere
a deslliurar Sicilia?... Vindrà un día
qu'això que tots hem vist serà llegenda
que parli al cor y als sentiments del poble.

ULL. Conta, Lisardo, si. Tu sabs contarho
com ningú al mon.

LISAR. Escoltàu, donchs. Comenso.

LO ROMANS

DE LA CONQUESTA DE SICILIA

RECITAT PER LISARDO

Vora'l mar, sola y cativa,
plorant llàgrimes de fel
més amargues que les ones
que s'estrellen a sos peús,
la malhaurada Sicilia,
presonera del francès,
així exhalaba ses playntes
que s'emportaben los vents:
—Só la pobre abandonada,
só la filla d'Israel.
Onades murmulladores,
quan serà que portareu
lo Moyses que Deu envía
als fills de Jerusalèm
per lliurarlos de les penes
de son Farahó crudel?
Es aquell que diuhen Carles,
rey sens cor y sens mercè,
es aquell que diuhen Carles
qui presonera me té.
Es ell, es ell!
sens mercè tots l'apelliden,
sens mercè

—

Ay Sicilia infortunada,
com t'has vist y com te veus,
de tenir tos fills en pena,
tant desamparats de Déu!
Mes, ja porten al rey Pere
lo gantelet del donzell,
y Sicilia toca a vespres,
a vespres y a somaten.
Ab son estol de galeres
son llivertador ja vé,

y tot es gala y es festa
en la ciutat de Palerm
que tapissa ses carreres
de junch vert y herbes olents
y enmantella ses muralles
de draps d'aur y d'argent.
Ja riba la mar l'esperan
ciutadans y cavallers,
ja les dames més garrides
y doncelles avinents
van per tot cantant en orri:
«Benvingut lo senyor rey.»
Es ell, es ell!
lo gran rey, lo rey En Pere,
lo gran rey.

—

Ab ell venen per sa guarda
gents que han nom almugavers,
que sols viuhen de fets d'armes
y may dormen a cobert.
Porten sols una gonella
per l'istiu y per l'hivern,
un sarró per ses viandes,
una ret per sos cabells,
antipares per ses cames,
les abarques per sos peus,
cascú dos darts y una escona
y a la cinta son coltell.
No n'hi ha de més coratjosos
ni n'hi ha pas de més valents.
Per los sigles de los sigles
se'n recordarà'l francès,
la jornada de Messina
que guanyà l'almugaver.
Les minyones de Sicilia
van cridant per tot arreu:
«Son ells, son ells!
los herèus de la victoria,
los herèus!»

Gatzara, aprobació y aplausos per part dels almugavers que rodej en a Lisardo, aplaudintlo y festejantlo. Raig de Lluna en aquest moment abandona la fossa, prop de la qual estava sentada, avansa, atravessa per entre'ls grupos y's presenta en mitj de tots, ab les facciòns animades y los cabells en desordre prenent la destral d'un almugaver y brandantla pels aires.

RAIG. Y ara jo. També'n sé de cants de guerra.

Y'n sé molts .. Y'ls sé tots... més per vosaltres
avuy no'n sé més que un que plaure'os puga,
y aquest vos vull cantar, minyóns. Ohiulo

S'adelanta en mitj d'un rapte, com la sibila antigua, superba de animació y entussiasme, brandant la destral, Llombard, que ha entrat fa poch, assisteix com espectador a l'escena.

LO CANT DELS ALMUGAVERS

CANTAT PER RAIG DE LLUNA

L'almugaver deu viure—la vida del combat
sens més plahers ni joyes - que set, perills y
ses soles amoretes - occir, ferir, lluytar; [fam:
lo tàlam de ses bodes—les viles flamejant;
per sola vianda, feres,- y per beguda, sanch.

ALMU. Avant! avant! Despèrtat, ferro!

RAIG. Avuy es lo gran día—del coll de Panissars.
Si tornen los francesos,—d'aquí no passaràn.
Lo día que vingueren—ningú'ls pogué contar;
lo día que s'entornen—bé prou que'ls contaràn
Almugavers ja es hora. - Au donchs! Coltells

ALMU. Despèrtat, ferro! Firam! Firam! [en mà!

RAIG. Quan los francesos vinguen, - son auriflama al- [sant,
son auriflama a trossos—los vents se'l enduràn,
ses tendes nos esperen;—anèm allí a fer carn:
esmicarà sos ossos—la dent de ma destral;
los morts caiguts a terra—los corbs sel's men-

ALMU. Firam! Firam! A carn! A carn! [jaràn.

RAIG. Ni per llabor sisqueres - un sol ha de quedar,
ni rey, infant y princep - ni bisbe ni llegat.
Au, donchs! Despèrtat, ferro!—Lo sol avuy [veurà
escorrers per les penyes - a degotalls la sanch
que avuy es lo gran día—del coll de Panissars.

ALMU. Avant! Avant! Despèrtat, ferro!
Firam! Firam! A carn! A carn!

Verdader estruendo d'entussiasme entre'ls almugavers que s'agiten y mouhen en tots sentits, brandant ses escones, sos coltells y ses destrals, y cridant Aur! Aur! Firam! Firam! *mentres los serventsfan rodar ses atxes y teyes, describint cercles de foch pels aires.*

En lo moment de més calor y entussiasme ha entrat en escena Roger de Lluria, que creuat de brassos contempla l'escena, esperant un moment de sossego per cridar a Llombard, ab veu de trò que ho domina tot.

ESCENA V

Tots los dits y ROGER DE LLURIA

ROGER. *Ab imperi, dominant ab sa veu el tumultu.*
Adalit!
LLOM. *Presentantse tot sorprès, ab gran respecte.*
Almirall?
ROGER. Au! La retreta.

Al senlir la veu del almirall y al adonarse de sa entrada en escena, ha acabat lo barullo y tot ha recobrat lo sossego y la calma.

A una senya del adalit, s'adelanten nàcres y trompetes fins al centre del teatre, y sonen la retreta ab gran aparato.

Tothom se va retirant. Los almugavers se'n tornen a son campament ahont casi tots s'ajauhen, posantse a dormir uns vora'l foch y altres sota ls arbres

Lo centinella dona'l crit de vigilancia: Aur, aur, *que repeteixen al lluny altres centinelles.*

Raig de Lluna y Lisardo se dirigeixen a la fossa, prop de la qual s'asseuen conversant ab veu baixa, però amatents a la conversa que emprenen l'almirall y l'adalit, sobre tot Raig de Lluna.

Roger de Lluria y Llombard se queden en lo proscení. Llombard, inmòvil, mut y ab gran respecte. Roger passejantse per l'escena y ab mostres de sèries preocupacións. Sols pren la paraula, quan ja tots s'han retirat y quant tot ha recobrat la calma.

ESCENA VI

ROGER DE LLURIA *y* LLOMBARD

Los almugavers en lo campament del fons. Los centinelles vigilant. Raig de Lluna y Lisardo prop de la fossa, amparades per un arbre, sens que durant l' escena repari l'almirall en elles. Lo lloch de l'escena queda iluminat per dos o tres atxes que'ls almugavers, al anarsen, han deixat clavades en terra.

ROGER. Adalit! *Detenintse de prompte.*
LLOM. Almirall?
ROGER. Has dat ja l'ordre?
LLOM. No la he dat pas encare. *Ab sumissió y recel.*
ROGER. *Ab asperesa.* Y donchs, què esperes?
LLOM. Voldria avans, senyor, parlarvos...
ROGER. *Retenintse y mirant a Llombard de fit a fit.* Parla.
LLOM. Senyor, la gent no'm seguirà. No'm creuhen.
No'ls puch convèncer pas. Es impossible.
Per ells, occir francesos es la gloria.

Ho aprengueren a fer allà, en Sicilia,
y aqui ho faràn també. Vos dich de veres,
mon senyor almirall, que no tinch forses,
no'n tinch per deturarlos. Si'ls francesos
arriven, segons sembla, a punt de día,
com lo Llegat y Cardenal que'ls mena,
ab sos prechs y oracións no trobi modo
de fels passar per alt, volant pels aires,
lo que es per terra, mon senyor, per terra,
no passaràn

ROGER. Llombard! *Ab enteresa y ab imperi*

LLOM. Donaré l'ordre,
la donaré, senyor... Déu sab si'm reca...
perque es ordre del rey, y també vostre,
més.. jo voldría dirho, perque ho sento,
ho sento aqui... *Donantse un cop al pit.*

ROGER. Què més vols dir?

LLOM. No goso,
y ho tinch aqui...

Senyalant son cor. Roger de Lluria fa un moviment d'impaciencia, y Llombard, al veureho s' apressura a dir:

L'ordre daré, y vos juro
que com jo visca, 's cumplirà... Més... vaja,
deixaumho dir, senyor, no hi ha vergonya,
si'ls deixèm lliure'l pas.

ROGER. *Sentit.* Llombard!

LLOM. *Apart.* L'he feta.

Moments de silenci. Llombard sotmés y ab lo cap baix. Roger dominantlo ab la mirada. Raig de Lluna, darrera del arbre, seguint ab gran atenció la conversa.

ROGER. *Dominantse, després de una bona estona.*
Adalit, dona l'ordre, y fes cumplirla.
Guay del qui manqui al rey! Aqui os deixaren
tant sols per protegir la retirada
de l'host francesa, que's precís que passi
segura y respectada, com no sía,
segóns t'he dit, que ab sos tres tochs lo nàcre
contraordre vinga a dar. Si això es, llavores..
llavores feu lo que vulgau. Sou lliures.

S'observa algún moviment entre'ls centinelles y almugavers que detenen a un cavaller que arriva y demana pas per entrar en lo camp a conversar ab l almirall. Aquest y Llombard se giren al sentir soroll, y Roger de Lluria, comprenent lo que es, diu al adalit.

Es ell, lo cavaller que jo esperava.
Fes donchs que li obrin pas, que porta guiatge.

Raig de Lluna parla ab secret a Lisardo, que s'en va com a cumplir un'ordre. Llombard, que s'ha adelantat per obehir lo que li ha dit l'almirall, torna acompanyant al Comte de Foix, y's retira en seguida al camp dels almugavers.

ESCENA VII

ROGER DE LLURIA *y* LO COMTE DE FOIX *en lo prosceni.* RAIG DE LLUNA, *sentada darrera d'un arbre, de manera que pugue sentir la conversa dels dos anteriors personatges, sens esser vista d'ells. L'escena segueix iluminada per les teyes que deixaren los almugavers.*

FOIX. Déu guard' al almirall Roger de Lluria.
ROGER. Y a vós també, Comte de Foix.

Raig de Lluna se conmou al sentir lo nom del Comte se fixa en ell, se disposa a seguir ab atenció la conversa y diu apart:

RAIG. Lo Comte!
Aquí'l Comte de Foix?
ROGER. Rebí'l missatje,
y fentli tot l'honor que a vós devía,
a més d'assegurar vostre persona,
aquí'm teníu, segóns m'ho demanàreu.
FOIX Mercè a vós, almirall, que així jo espero
que bé podrèm entèndrens.
ROGER. Be's podría.
FOIX. Vinguí, per manament del rey de Fransa,
per ajustarme ab vós.
ROGER. Ben vinguts sien
missatje y missatjer. Digau. Escolto.
FOIX. Be sabeu que tením al rey de Fransa
forment malalt, poch menys que mort. Déu vu-
que'l pogàm conduhir en sa llitera [lla
fins arribar a lloch. Y com tenía
voluntat de sortir de Catalunya
ab tota la sua gent, son fill lo príncep
pregat ha y requerit al rey En Pere
que no'l vedàs lo pas.
ROGER Sía en bon'hora.
FOIX. Y'l rey En Pere consentí, mes dixli
que certament podía assegurarlo
de tots sos cavallers, mes no podía
d'almugavers y de servents, los qui eran
gent indoptable y fera. Y com no tenen
aqueixes gents més lley que'l poder vostre,
a vós vinch, almirall, a demanarvos
pas lliure per lo rey, pel fill son príncep,

pel cardenal l'egat y per l'host tota.

ROGER Donchs lo rey ho digué, teniu pas lliure.
Jo no l'hauría dat, mes ell lo dona
y ell sab bé lo que fa.

FOIX. Mercès vos síen
donades, almirall.. Y més encara
tenía jo que dirvos, si no'us veya
fort mal y esquiu per cert.

ROGER. No es certa cosa,
saul lo vostre honor, mon senyor Comte,
que mal ni esquiu jo sía Ja'us escolto.

FOIX. Voldría'l rey de Fransa tenir treves
algún temps per la mar. Jo'us les demano
en son nom.

ROGER No pot ser.

FOIX. Còm no! Voldriau
negarvos al desitj. .

ROGER. Es cert que'm nego.

FOIX. Pensauho bé, En Roger. Ja s'ha vist ara
lo poder de la Fransa y de l'Iglesia

ROGER. Be que l'he vist. Pel mar estols en rota
y per la terra exèrcits tots en fuyta

FOIX. Roger!

ROGER. Ja us ho diguí, mon senyor Comte.
Ni pactes may ni treva ab los francesos,
he de tenir aytal com viu jo sía,
que si'l rey d'Aragó vol ab ells tracte,
jo no.

FOIX Roger, me dol que al rey de Fransa
donau aytal resposta.

ROGER Aquesta dono.

FOIX. Guardats que no pogau empenedirvos.
Si bona sort haguereu y gran astre
un temps sobre la mar no serà sempre.
Trescents cos de galeres pot, sens dubte,
en menys d'un any armar lo rey de Fransa,
lo que sabèm per cert que may podría
ab tot lo séu poder lo rey En Pere
Si això fos, almirall, veurèm llavores,
veurèm lo vostre enfortiment hont queda.

ROGER. Jo no vull treves ab lo rey de Fransa,
ja està dit. Y per xò de que bon astre
tinguí un jorn sobre mar jo'n rendesch gracies
a Déu qui me'l donà... Y ell me'l conservi!
Ni m fa tampoch reguart lo que'm diguereu
de fer en menys d'un any lo rey de Fransa
trescents cos de galeres Crech, sens dubte,
que aqueixes podrà armar, y més encare;

més jo al honor de mon senyor En Pere
lo rey de l'Aragó y de la Sicilia;
cent n'armare sens pus y'n tinch de sobre
per combàtrer ab elles les trescentes,
o les dèu mil, si vol, del rey de Fransa.
Per mon honor y fe jo us jur', oh, Comte,
qui ni galerà ni vaixell que sía
gos'anar sobre mar, menys de guiatje
de mon senyor En Pere .. Què dich are?
No solament los llenys y les galeres,
ni tampoch un sol peix hi haurà que gose
alsarse sobre mar, com en sa coha
lo escut del rey y d'Aragó no porti.
Y are ja, tot es dit entre nosaltres.
Veniu ab mi, senyor Jo us daré medi
de tornarvos al camp segur y prompte.

Se'n van.

ESCENA VIII

RAIG DE LLUNA *surt de derrera son arbre y avansa al prosceni, mirantlos marxar y seguintlos ab la vista*

RAIG. Y aqueix home es un Foix?... Y es de la rassa
d'aquells que conegui ..
Dirigintse a les montanyes. y ab mi, vosaltres,
oh, Pirineus?

ESCENA IX

RAIG DE LLUNA *y* LISARDO *que arriba precipitadament*

LISAR. Ja son aqui. Ja venen.
RAIG. Què dius?
LISAR. Que venen. Jo'ls he vist J'arriben.
Tots van perduts Entorn de la llitera
hont jau lo rey malalt mort, segóns diuhen,
va lo cos dels richs homes y dels nobles,
lo cardenal-llegat, infant y princep,
*tot desplegant al aire l'auriflama
*que avilanit y ahontat avuy recula.
Lo que ve cap aqui no es un exèrcit,
sinó un enterro sols. Lo rey En Pere
ab sa host, sos cavallers y sa companya
a llats va dels francesos, fora vía,
volentlos protegir, mes en và lluyta
per capdellar als séus; tots s'arrombollen
de son caball entorn, y tots l'atíen

cridantli tots a un temps: — «Senyor, son nosfiram, senyor, firam! Senyor, vergonya!» [tres;

RAIG. Si, Deu ho vol! Ves donchs, minyona, cuita,
y fes la senya que t'he dit .. Depressa!

LISAR. Heu de pensar que'l rey. .

RAIG. Jo l'endevino
lo pensament del rey. Lo tòch d'alarma
es lo que ell vol... No l'enteneu vosaltres.

LISAR. Llavors...

RAIG. Ves, donchs! No hi pensis més La senya,
la senya tot seguit!... Déu nos ampara!

Lisardo surt corrent. Raig de Lluna s'acosta al camp dels almugavers y crida a Llombard que s'havía posat a dormir sota d'un arbre.

ESCENA X

RAIG DE LLUNA, LLOMBARD *y* ALMUGAVERS

RAIG. Llombard!

LLOM. Què hi ha? *Despertant tot sobtat.*

RAIG. Tením aquí als francesos.

LLOM. Què dius?

RAIG. Ja son aquí.

LLOM. Mala fí fassen!

RAIG. Desperta als teus.

LLOM. Per què?... Val més que dormin.

RAIG. Y'ls deixareu passar?

LLOM. Y donchs! Ho manen

RAIG. Adalit, no pot ser.

LLOM. Be prou que ho penso.
Si al manco fessen la senya!!

Sona'l primer toch del nàcre. Llombard al sentirlo s'estremeix y escolta ab gran dalè.

La senya!
Es la senya del nàcre, Déu no m valga!

Sonen los altres dos tochs del nàcre. Llombard, ab gran explosió d'entussiasme, se precipita als séus, que's desperten sobtadament y rodegen uns a l'adalit, mentres que altres corren y van y venen per l'escena cercant ses armes y cridant a sos companys.

La senya!! La senya!! Beneita sía.
Au, visca Déu! Amunt!.. Amunt vosaltres!
Amunt tothom! Son ells! Son los francesos!
Ja son aqui... Desperta ferro!... Y vía,
vía a ells, en nom de Déu, que ja son nostres!

Surten tots de l'escena brandant ses escones y ses teyes, ab grans crits de Aur! Aur! Desperta ferro! Deus aia! *y cantant lo coro dels almugavers.*

ALMUGAVERS

* Desperta ferro! Avant! Depressa com lo llamp,
cayèm sobre son camp!
Almugavers, avant! Anèm allà a fer carn.
Les feres tenen fam.
Veyentnos sols venir, los pobles ja flamejen:
veyentnos sols passar, son bech los corbs netejen.
La guerra y lo saqueig, no hi ha mellors plahers.
Avant, almugavers! Que avisin als fossers!
La veu del somatent nos crida ja a la guerra.
Fadigues, plujes, neus, calors resistirèm,
y si'ns abat la sòn, pendrèm per llit la terra,
y si'ns rendeix la fam carn crua menjarèm!
Desperta ferro! Avant! Depressa com lo llamp
cayèm sobre son camp!
Almugavers, avant! Anèm allí a fer carn!
* Les feres tenen fam!

ESCENA XI

RAIG DE LLUNA

Va seguintlos fins que surten de l'escena, y diu dirigintse a ells.

Vía a ells en nom de Déu!

Baixa al proscení, y mirant a terra, com si volgués evocar los esperits que hi ha en les entranyes del Pirineu, diu:

Ánima excelsa
dels Pirineus, puig vius, àlsat, remunta,
y en ells renaix y encàrnat!
Senyalant als almugavers. Son la patria!

ESCENA XII

RAIG DE LLUNA *y* LO COMTE DE FOIX

Lo Comte arriba per la serra y per distint lloch del que segui al anarsen en companyia del Almirall. Va com cercant son camí perdut, y baixa al proscení atret pel resplandor de les teyes, adonantse llavores de que's troba en lo mateix siti que avans.

FOIX. He perdut mon camí, y me par que torno
als llochs d'avans... Me par també que sento
brugits de guerra, crits de mort, y flaires

y remors de batalla... Es que'ls francesos
hauràn mogut son camp sens esperarme?...
No ho vulla Déu.

Reparant en Raig de Lluna a la llum de les teyes.

Acostantse a ella. Allí veig una dòna.
Bona dòna, digau...

Raig de Lluna, es gira, el coneix, y el contempla de fit a fit.

RAIG. Ah! Tú ets lo Comte,
tú ets lo Comte de Foix.

FOIX. Me coneguéren?
Quí, donchs, ets tú?

RAIG. Qui só? La juglaresa.
May sentíres parlar d'una gitana
que quan hi había patria, y quan hi había
Comtes de Foix en ella...

FOIX. *Endevinant.* Raig de Lluna?

RAIG. *Me plau que en los recorts d'aquella casa
se guardi viva encara la memoria
de la pobre gitana juglaresa
que a la casa de Foix unida sempre,
*fou sempre de la casa y de sos Comtes.

FOIX. Lo nom de *Raig de Lluna* en ma familia
es un nom ben volgut, y'm plau trobarte.

RAIG. Raig de Lluna jo só... Só la mateixa.
Tú si que no ets pas tú.

FOIX. Què vols dir, dòna?

RAIG. Vull dir que tú... no ets pas un Foix.

FOIX. Só'l Comte
Roger Bernard, tercer del nom.

RAIG. Pels altres
aixís pot ser, y aixís seràs sens dubte;
per mí no. Tú no ets tú... No ets Foix. Si ho
no fores pas francès. [fosses.

FOIX. T'has tornat folla?

RAIG *Alsant sa testa ab gran animació y dirigintse a les serres.*
Turóns dels Pirineus, dieuli vosaltres,
vosaltres que ho sabeu, dieuli com eren
los del casal de Foix. *Al Comte.* No ets de sa rassa
Si tú ets un Foix, aquells...aquells no ho foren.
Sabs qui es un Foix?... Lo rey, lo rey En Pere;
aquest sí que es un Foix, que a tots nos venja.

FOIX. *Ab gran ira.*
*Si tú no fosses quí ets, si tú no fosses
la juglaresa aquella que a mos avis
en llurs dans y dolors acompanyares,
jo't jur que ton llenguatje reptaría,
*que a un home de ma lley aixís no's parla.
Lo rey que dius no es rey.

RAIG. Lo rey En Pere
es lo rey d'Aragó.
FOIX. Ja l'Apostòlich
que es qui lliga y deslliga, ha dat a un altre
lo realme séu.
RAIG. Bé par que poch li costa
que'n fa tant bon mercat! Quí es l'Apostòlich
per donar terres que no son pas sues,
les terres que aquells homes de paratge,
gloriosos ancessors del rey En Pere,
guanyaren pam a pam y les fermaren
ab sa vida y sa sanch, tot engrandintles?
Del juhí dels clerchs lo rey En Pere apella
al juhí de Déu, y Deu no es ab lo clergue,
sinó ab lo rey.
FOIX. Quin ser incògnit, dòna,
labora en tu, per fer que de tos llavis
aytals paraules brollen y aytals blasmes?
RAIG. Lo ser de la justicia y de la patria,
lo ser que viu en mi, y avants vivía
en les corts y castells, quan eren cercles
de cortesía y pretz, deportz y gala.
quan l'honor, la justicia y la dretura
s'alberjaven en ells amichs y hostes,
y quan en ells. per fí, no's coneixíen
ni renegats ni bausadors encare.
FOIX. Aqueixa dòna es folla.
RAIG. Ma follía
es recordar los temps de ma jovensa,
los temps en que la patria, avuy ja morta,
era escola d'honors y de justicia.
espècul de tot dret y de tot ordre.
Virtuts, domneis, solatz, pretz y gayesa,
honors y dret, justicia y cortesía,
abimats foren per la cort de Roma;
y la creuada que apellaren santa,
sent creuada d'infern, caigué de sobte
sobre aquella infelís, pobre Provenza,
sens més crim que'l de ser espill de glories
y temple de virtuts. La bescantaren,
de fanch, de llot, d'oprobi la cubriren,
més no sabíen sos butxins idignes
que es entre llots y fanch hont millor brolla
la divina llabor, y vindrà un día..
jo bé ho sé que vindrà... día de gracia,
reparador de torts y d'injusticies,
en que los pensadors a qui's condemna
y'ls pobres trovadors a qui's maltracta,

als ulls oberts de gèneres futures,
y als cors vidents de rasses fervoroses,
s'alsaràn rodejats de llum y gloria,
y se'ls veurà profetes del pervindrer,
precursors d'altres rasses y altres segles,
acolorats pel llum de les altures
y ungits ab l'oleo sant de la sabiesa.

FOIX. Es folla, verament, es folla, folla!

RAIG. Vés, donchs! Los teus t'esperen! Corra! Vèsten!

Senyalantli una dressera.

Allí tens ton camí .. No sents? No escoltes?
No sents los crits de mort que porta l'aire?
Allí se estàn batent los teus y'ls nostres.

FOIX. Oh, Déu!

RAIG. S'estant batent. Vés, donchs, ajúdels!
Ajuda als que dius teus. Si avuy tos avis
s'alsassen de sa tomba, no'ls veuríes
en lo camp del francès.

Rumors y crits de victoria al lluny.

FOIX. Crits de victoria!

RAIG. Son crits d'almugavers.

FOIX. Més, y'ls francesos?

RAIG. Demànali al carner que'n done compte.

FOIX. No pot ser, no pot ser. Jo hi corro.

Se'n va apresuradament. De quan en quan se senten crits y remors de batalla.

RAIG. Corrahi,
fill espuri dels Foixs: vés, donchs, a unirte
a los que ab tu reneguen de la patria.

Desde'l comensament d'aquesta escena ha comensat a clarejar, sent ja totalment de dia en aquest moment.

ESCENA XIII

RAIG DE LLUNA *y* LISARDO *que baixa de la serra molt depressa y s'acosta a Raig de Lluna ab gran animació, al meteix temps que aquesta, al veurerlo venir, se li dirigeix ab ànsia de saber.*

RAIG. Què portes? digues.

LISAR. La victoria.

RAIG. Sía
benehit lo senyor de cels y terra!

LISAR. Sentiu sos crits? Ja tornen victoriosos
y ja esplendent lo sol naix ab lo dia,
lluminar de ses gestes y sa gloria.

RAIG. Més còm, còm ha sigut?... Jo vull saberho

LISAR. No bé sonà lo primer toch del nàcre

repercutint per combes y per serres,
lo Pirineu tot s'estremí de sopte
com si fos cos humà, com fer podría
si un ànima tingués en ses entranyes
que'l fes sentir y moure.

RAIG. Si, que es l'ànima
dels Pirineus. Bé es cert que'n te de vida.

LISAR. També l'host s'estremí y se mogué tota
com si fos sols un còs, com si soptada
y tot d'un cop rebés una ferida.
Tots quants llavors entorn lo rey En Pere
agropats se teníen, li cridaren
ab grans àuchs y goig:—«Senyor, lo nàcre
es la senyal de Déu. Firam! Occimlos!»
Y lo rey, ab prou pena contenintse,
fael a sa paraula,'ls hi vedava.
Més ja de prompte l'almirall En Lluria,
sentint bullir sa sanch, cridà: «Vergonya!»
y capdellant, sens que's pogués contindre,
als servents amenats de les galeres,
ixqué ab ells d'altre part a corre-cuita,
anant ferir tro sus en los francesos
a qui donaren sal y a tots occiren,
cayent com la furenta torrentada
que se'n porta y arrasa tot quant troba.
Llavors lo mateix rey, lo rey En Pere,
tot sentint com son cor se l'emportava,
fiu sa senyera desplegar pels aires,
y cridant «Aragó!» barons y comtes,
cavallers y servents, allà hont vejeren
la mota dels francesos, se lexaren
anar a ells, y mantinent, sens treva,
tallaren y feriren a llur guisa
y a la llur voluntat, talment que's troba
tot lo camí sembrat de robes y armes,
de morts y de ferits, cavalls y adzembles.
No es pas una batalla, es un carnatge.

RAIG. Déu m'ha escoltat. Ja puch morir. Ja deixo
lliures los Pirineus, salva la patria.

Crits de victoria y remors de gran multituts que s'aproximen. Raig de Lluna puja a un turó com per veurels venir.

Ja'ls veig venir... y ab ells lo rey En Pere.

LISAR. Lo rey! *Ab gran emoció.*

RAIG. *Ab arranque d'entussiasme y saludant de lluny.*
Salut, rey d'Aragó, que portes
al front lo cíngul del lloré y la banda

de totes les virtuts al pit cenyida! (1)

Raig de Lluna atravessa lo teatre, dirigintse cap a sa fossa. Lisardo se retira a un cantó, sota un grupo d arbres.

ESCENA XIV

La escena s'invadeix de gran tropell de gent, que ho va ocupant tot, coronant també les serres.—Barons, cavallers, almugavers, servents, homes y dònes del poble, tremolant senyeres, estandarts, penons, banderes y fins branques d' arbres. Moviment extraordinari y entussiasme. LO REY EN PERE III *nomenat* LO GRAN *(millor encare podría dirse* LO ÊPICH,) *atravessa a cavall l'escena rodejat de de tots sos barons y cavallers, entre'ls quals se veu al almirall* ROGER DE LLURIA *y al senescal de Catalunya* RAMÓN DE MONCADA.

Raig de Lluna al veure passar al rey en mitj dels barons y als crits repetits de de «Victoria!» que llensa ta multitut, se deixa caure en sa fossa hont desapareix dihent:

RAIG. Jo ja he viscut. Los Pirineus son lliures.

Lisardo cayent de genolls ab gran sentiment y espressió de melancolia y dolor.

LISAR. Es mon estel!... Es mon estel que passa !
Tinch ja la sort fixada de mon destí,
de mon destí Madona,
de mon destí.
Los amors de la estrella no son per mi
no son per mi, Madona,
no son per mi!

La multitut tota, agitant sos penons y banderes, segueix al rey als crits de «Victoria! Victoria! Visca el rey d'Aragó!» etc., cantant lo següent:

CORO. Los Pirineus alsen sos puigs y sa serra
del sol de ses gestes als raigs esplendents
y sers invisibles del fons de la terra
sos himnes eleven que munten als cels.
Alsatz les banderes com timbre de gloria,
issatz les senyeres com símbol d'honor,
y ojatz tots los ecos com criden: Victoria,
victoria, victoria pel rey d'Aragó.

CAU LO TELÓ

(1) D'ogni valor portó cinta la corda.—DANTE.

Aquesta obra fou estrenada, al Teatre Principal, de Barcelona la nit del 30 de Setembre, inauguració de la temporada de 1911 a 1912 y baix el següent

REPARTIMENT: *Pròlech (Lo Bardo,)* senyor Enrich Gimenez.—*Raig de Lluna*, senyora Marguerida Xirgu.—*Comtesa de Foix*, senyora Montserrat Faura.—*Brunisenda*, senyoreta Pilar Santolaria.—*Gemesquia*, senyoreta Carme Rovira.—*Adelaide*, senyoreta Carolina Soto.—*Lisardo*, senyora Josefina Santolaria.—*Comte de Foix*, senyor Enrich Gimenez.—*Sicart*, senyor Alexandre Nolla.—*Miraval*, senyor Miquel Ortín.—*Cardenal Llegat*, senyor Ferràn Vilallonga.—*Corbari*, senyor Joaquim Viñas.—*Ixarn*, senyor Jaume Martí.—*Bertran*, senyor Ferràn Capdevila.—*Raymond*, senyor Joseph Vives.—*Roger de Lluria*, senyor Enrich Guitart.—*Llombart*, senyor Vicens Daroqui.—*Comte de Foix (fill,)* senyor Gaspar Furquet.—*Ullrich*, senyor Miquel Sirvent.—*Riusech*, senyor Jaume Capdevila.—*Almugavers*, senyors Baldiri Gibert, Santiago Amorós, Ferràn Capdevila y Joseph Vives.—*Direcció escènica*, Enrich Gimenez.—*Decorat dels escenografs*: Maurici Vilumara, Miquel Moragas y Salvador Alarma.—*Direcció dels chors:* Artur Marcet.

NOTES

S'ha reproduhit aquesta trilogia y poema dramàtich en varies edicións y en distints idiomes.

La primera edició, en català, ab traducció en prosa costellana per el mateix autor, va publicarse en Barcelona. (Vol. segón de *Tragedies*. Barcelona, tipolitografía de Lluis Tasso, 1891.)

La segona edició, en la mateixa ciutat. (Barcelona, 1892. Henrich y Companyía. Un vol. edició de luxe.)

Fou desseguida traduhida al alemany per Joanes Fastenrath. (Un vol. Leipzig. Verlay von Carl Heinner, 1892.)

La traduhí al francès. en prosa, Leonci Cazaubon, y la publicà, junt ab un estudi literari y analítich, en les pàgines de *La Revue felibréenne*. París, 1892.

També Frederich Mistral donà a coneixer els principals passatjes d'aquesta obra en la revista provensal *L'Aioli*. Avignon, 1892.

Se publicà una edició en vers italià per Arnaldo Bonaventura, de Pisa. Fou traduhida directament del català, complerta, ab els pròlechs y notes, en un volúm, ab un *Proemi* del traductor. Madrid, 1894. Llibreria de Ferràn Fe.

Una nova edició de *Los Pirineus*, en prosa castellana, sense l'original català, se publicà en Madrid Un vol. 1894. Imprempta del Progreso Editorial Llibrería de Ferràn Fe.

El poeta provensal Mr. Marius André, traduhí al provensal, en prosa, *Los Pirineus*, fent precedir el seu travall d'un estens estudi sobre l'obra y la influencia de son autor en la literatura provensal moderna. Se titula aquesta traducció: *Li Pirineu, trilougío catalano de Vitour Balaguer, revirado au prouvençau e precedido de unis esclargimen per Marius André*. Un vol. Avignon, J. Roumanille, libraire-editour. 1897.)

Sobre el text català d'aquest poema, ab la selecció exigida per l'indole d'una obra lírich dramàtica, composà sa trilogia musical del mateix títol el mestre don Felip Pedrell

Aquesta selecció del poema, segóns quedà arranjada pera la música, fou versada al italià per don Joseph María Arteaga-Pereira y al francès per Mr. Jules Ruelle. Se troben en la partitura pera cant y piano impressa per el Mestre Pedrell en l'establiment de Pujol y Companyía, editors. Barcelona, porta del Angel.

Los Pirineus, com obra dramàtica, estaba preparada pera posarse en escena en el teatre català de Barcelona, quan se trobava al front de sa empresa l'insigne autor dramàtich don Frederich Soler. La mort de aquest vingué a interrompre la representació y a paralisar els travalls, que estaben ja adelantats.

Així el poema del senyor Balaguer, com la selecció musical del senyor Pedrell, han obtingut gran èxit y nomenada en l'extranger. Autors distingits y critichs cèlebres s'han ocupat extensament del poema y de la música en articles de revistes y periòdichs, en follets, en llibres. (Artur Pougin, Pau Marieton, y Sarrand d'Allard, en Fransa; Carles Krebs y Joan Fastenrath, en Alemania; Cèsar Cui, en Rusia; Emili Shalay y Guillèm Huzzard, en Hungría; Arnaldo Bonaventura, Emmanuel Portal y els mestres Tebaldini y Bossi, en Italia, etc.)

Tres representacións se feren del *Pròlech* d'aquesta obra en Venecia en els díes 12, 14 y 17 de Mars de 1897. (Les dugues primeres en el local del Liceo y la tercera en el teatre Rossini) Fou extraordinari l'èxit y general l'aplauso per part de la prempsa tota de Italia.

La importancia obtinguda en l'extranger per aquesta obra va tenir eco en Espanya, y l'Ateneo científieh, literari y artístich de Madrid celebrà el 18 de Maig de 1897 una vetllada en honor dels senyors Balaguer y Pedrell, pronunciantse discursos per els senyors D. Segismón Moret y D. Gabriel Rodriguez, llegintse una traducció en vers castellà del *Pròlech*, per el poeta D. Emili Ferrari, y cantantse per distingits artistes, varies escenes de les posades en música per el mestre Pedrell. (*Coro de monjos*, del pròlech; *Serventesio*, del trovador Sicart, acte primer, escena IV; *Cansó de l'estrella*, acte tercer, escena IV; *La cort d'amor*, acte primer, y altres.)

Ademés. *Los Pirineus*, òpera, en italià, foren representats per primera vegada al Liceo de Barcelona, el día 4 de Janer de 1902, habentse donat once audicións durant aquella temporada teatral.

El día 10 de Setembre de 1910, se va inaugurar la sèrie de representacións d'òpera espanyola al Teatre Colón, de Buenos Aires, ab la representació en castellà de *Los Pirineos*. Fou en motiu de les festes celebrades en conmemoració de l'independencia de la República Argentina.

Y finalment, s'han estrenat com a obra dramàtica, en català, en el Teatre Principal de Barcelona, la nit del 30 de Setembre de 1911, per la companyía de declamació, encapselada pels eminents artistes Enrich Gimenez y Marguerida Xirgu.

Pera ser posada en escena y atenent a la duració del espectacle, se suprimiren els versos que en la present edició van marcats ab esterischs.

LA ESCENA CATALANA

61 OBRES PUBLICADES

	Actes.	Rs.
Lo Contramestre, *drama.*	3	8
Las Euras del Mas, *drama.*	3	8
Las Joyas de la Roser, *drama.*	3	8
Lo Ferrer de Tall, *drama.*	3	8
Los Segadors, *drama.*	3	8
Amor telefònich, *comedia.*	1	4
Las claus de Girona, *drama.*	3	8
El Drach, *drama.*	1	4
Lo monjo negre, *drama.*	3	8
Permètim!... *sainet lírich.*	1	4
Dillúns de sabater, *sainet.*	1	4
Sota Terra, *drama.*	3	8
El casament per forsa, *com.*	1	4
La nit de Reys, *drama.*	1	4
Lo Rector de Vallfogona, *dra.*	3	8
La mà de mico, *rondalla dramàtica*	1	4
Historia de Cristofol Colóm, *monólech.*		2
La Presentalla, *comedia.*	3	8
Un Malalt, *monólech.*		1
Calé y Copa, *comedia.*	1	4
La Banda de Bastardía, *drama.*	3	8
El Ordinari Henschel, *drama.*	5	8
El Barber de Sevilla, *comedia.*	4	8
Baratería, *drama.*	2	6
El viatje del senyor Pons, *comedia.*	4	8
O Rey o rès, *drama.*	3	8
La Rosa Blanca, *drama.*	3	8
La familia Grill, *comedia.*	1	8
Un bon home, *monólech.*		2
L'apotecari d'Olot *comedia.*	3	8
La dèria de don Pau, *comedia.*	1	4
De festa major, *comedia.*	1	4
Las francesillas, *comedia.*	3	8
Vides pariones, *drama.*	1	4
L'amich Cirera, *comedia.*	1	4
Lo forn del Rey, *drama.*	3	8

	Actes.	Rs.
Les germanetes, *caricatura.*	1	4
La Gloria a casa, *comedia.*	1	4
Un cop de telas, *diàlech.*	1	4
Un manresà del any vuit, *drama.*	3	8
Perdiu per Garsa, *comedia.*	1	4
Comedia de comedies, *farsa.*	1	4
Los pescadors de san Pol, *sarsuela.*	2	4
La sabateta al balcó, *comedia.*	2	6
La mà del home, *monólech.*		1
Lo dir de la gent, *comedia.*	3	8
Els dos sargentos francesos, *drama.*	3	8
Porten rès de pago?... *vaudeville.*	3	8
El detective Scherlok Holmes, *comedia dramàtica.*	5	8
El Lladre, *comedia dramàtica.*	3	8
Estil Imperi, *epissodi galan.*	1	4
La Creu de la Masia, *drama.*	3	8
El Magistral, *farsa.*	3	8
Miqueta y sa Mare, *comedia.*	3	8
Ceguera *idili dramàtich.*	1	2
A cor distret, sagetes noves, *comedia.*	3	8
L'exministre, *drama.*	3	8
Lo Lliri d'aygua. balada	3	8
Lo Trinch del Or.	4	8
Lo collaret de perlas, *drama,*	3	8
Los Pirineus, *tragedia*	4	8